

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒSTURES UN TEORIJAS KATEDRA

**NARATĪVS LAIMAS KOTAS ROMĀNĀ “ISTABA” UN
KRISTĪNES ULBERGAS ROMĀNĀ “TUR”**

BAKALaura DARBS

Autore: Ruta Kurpniece

Stud. apl. nr. rk15044

Darba vadītāja:

Profesore Dr.philol. Ieva Kalniņa

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Pētījuma centrā izvirzīts Laimas Kotas romāns “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romāns “Tur”, kuri pētīti trīs stāstījuma gramatikas aspektos – laiktelpa, redzespunkts jeb stāstītājs un personas. Pētījums balstīts naratoloģijas teorijā. Pētījuma mērķis ir pētīt Laimas Kotas un Kristīnes Ulbergas romānus naratoloģijas teorijas kontekstā, atklājot un salīdzinot stāstījuma struktūras raksturīgākās iezīmes radītajā laiktelpā, redzespunktā jeb stāstītājā un personās. Pētījuma uzdevumi ir iepazīties ar teorētisko materiālu par naratoloģijas teoriju, lai gūtu ieskatu tās veidošanās vēsturē un saprastu analīzes principus, pēc kuriem analizēt romānā “Istaba” un “Tur” radīto laiktelpu, personas un redzespunktu jeb stāstītāju un noslēgumā, balstoties uz iegūto informāciju, salīdzināt iegūtās romānu analīzes un izdarīt secinājumus. Rezultāti atklāj detalizētus stāstījuma veidošanas principus romānos “Istaba” un “Tur”.

Atslēgvārdi: **naratoloģija, laiktelpa, stāstītājs, personas, Kota, Ulberga**

ANNOTATION

The research sets out Laima Kotas' novel “Istaba” and Kristīne Ulbergas' novel “Tur”, where there are researched three levels of narrative grammar – time and space, narrator and characters. The research is based on narrative theory. The goal of the research is to analyse Laima Kotas' novel “Istaba” and Kristīne Ulbergas' novel “Tur” in context of narrative theory, in the result revealing and comparing the structure of narrative and characteristic features in created time and space, narrator and characters. The tasks are to get acquainted with theoretical material of narrative theory, thus gaining insight in the historical formation of the theory and to understand the principles of analysis, and using the method to analyse time and space, characters and narrator in novel “Istaba” and “Tur”, in the end, based on the obtained information, to compare acquired novel analysis and draw conclusions. Results indicate detailed principles of narrative formation in novel “Istaba” and “Tur”.

Keywords: **narratology, time and space, narrator, characters, Kota, Ulberga**

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	4
1. Naratoloģija kā pētniecības metode.....	7
2. Naratīva analīze Laimas Kotas romānā “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romānā “Tur” ...	14
2.1. Personas kā viens no diskursa elementiem.....	14
2.2. Redzespunkts jeb stāstītājs – naratīva pamats.....	26
2.3. Laiktelpa romānos.....	32
Secinājumi	42
Avotu un literatūras saraksts.....	44

IEVADS

Latviešu literatūra ir ļoti plaša un daudzveidīga, tajā ir tik daudz pētāma un tikpat daudz ir jaunu metožu, kuras mūsu literatūrzinātnē vēl nepazīst nemaz vai arī pazīst ļoti minimāli, viena no šādām teorijām ir naratoloģija. Bakalaura darba autore šo tēmu izvēlējās plašo pētīšanas iespēju dēļ, viņa interesējas par literatūras teorijām un mūsdienu latviešu literatūru, kā arī semestra darba ietvaros aizsāka naratīva pētniecību, kur analīzi veica Paula Bankovska romānā “18”.

Naratoloģija ir naratīva jeb stāstījuma teorija, kuras galvenais pētāmais objekts ir redzespunkts jeb stāstītājs, kā arī naratoloģijā pēta literārajā darbā atainoto laiktelpu, stāstījumu, fabulu jeb stāstu un personas. Šajā bakalaura darbā tiks apskatīta laiktelpa, personas un redzespunkts jeb stāstītājs. Naratoloģija ir samērā jauna teorija – vien ap sešdesmit gadu veca, un Latvijā literatūrpētnieki tai pievērsās vēl vēlāk – tikai pēc deviņdesmitajiem gadiem, kad “dzelzs priekšgars” uz Rietumeiropu tika nojaukts. Līdz tam mūsu literatūrzinātne lielākoties balstījies Austrumeiropas (visvairāk Krievijas) pētniecības metodēs un tendencēs, kur saskatāmas tikai ievirzes naratoloģijā, kā, piemēram, Mihaila Bahtina (*Михаил Михайлович Бахтин* 1895–1975) pētījumos, kuru uzskata par ietekmīgāko krievu naratologu. Līdz šim Latvijā naratīvs izmantots galvenokārt sociālajās zinātnēs, no humanitārajām nozarēm tikai folkloristikā un antropoloģijā. Par nožēlu, Latvijas literatūrzinātnē naratoloģijas teorija pielietota ļoti minimāli. Inguna Sekste rakstā “Naratoloģija” par galveno naratīva pētnieku latviešu literatūrzinātnē nosauc Hariju Hiršu, taču viņa darbi tapuši Padomju Savienības okupācijas laikā, tāpēc vērojama ļoti liela Austrumeiropas kultūras un literatūras tradīciju ietekme. Latviešu valodā atrodami tikai daži pēcpadomju pētījumi un raksti rakstu krājumos, kuru autores ir Renāte Kārkliņa un Inguna Sekste¹. Pie pētījumiem ķēries Jānis Ozoliņš², kuru vienlaikus var saukt par šobrīd aktīvāko naratoloģijas pētnieku Latvijā.

Naratoloģijas teorijas sarežģītās un sašķeltās terminoloģijas dēļ bakalaura darba autore izvēlējās izmantot literatūrzinātnieka Jāņa Ozoliņa piedāvātos terminus risinājumus, respektīvi, naratoloģijas galveno pētāmo objektu saukt par “stāstītāju” jeb “redzespunktu” un “naratīvu” par “stāstījumu”, ierastā “vēstītājs” un “vēstījums” vietā. Par iemeslu minot Ozoliņa

---

¹ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērdušs, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013. 175. lpp.

² Jānis Ozoliņš: *Par naratīvu*. http://www.satori.lv/raksts/10016/Janis_Ozolins/Par_narativu_un_Ozolin_s_J_Naratologijas_k_a_disciplinas_raksturojums. Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2017. 68.–81. lpp.

skaidrojumu – termins “vēstītājs” aizgūts no senslāvu valodas,³ turpretī vārda “stāstīt” cilme meklējama starp indoeiropiešu valodām⁴.

Abu rakstnieču romāni – Laimas Kotas romāns “Istaba” (2016) un Kristīnes Ulbergas romāns “Tur” (2017) – iznākuši romānu sērijā “Mēs. Latvija, XX gadsimts”, kuras idejas autore ir rakstniece Gundega Repše. Ideja tapusi 2011. gadā, kad kopā ar vēl 11 rakstniecēm tika izdots stāstu krājumu “Mēs. XX gadsimts”. Pēc tā iznākšanas G. Repše uzrunāja divpadsmit latviešu rakstniekus, un līdz 2016. gadam romānu sērijā bija paredzēts izdot trīspadsmit vēsturiskos romānus. Taču projekts ieildzis, līdz šim brīdim (2018. gada maijam) izdoti divpadsmit romāni.

Laimas Kotas un Kristīnes Ulbergas romānu sižeti risinās 1980. gadu vidū Latvijā, taču to telpas atšķiras. Romāns “Istaba” rāda tipisku padomju laiku ainu komunālajā dzīvoklī, kurā spiesti kopā dzīvot dažāda vecuma, tautības, reliģiskās pārliecības cilvēki. Šo romānu recenzijā interneta portālam Punctum precīzi raksturojusi teoloģe un rakstniece Ilze Jansone: “Līdz šim vairumam lasīto sērijas grāmatu lielākā vai mazākā mērā piemītis tāds kā vēstures smagums, blīvums, kas vedinājis lasītāju uz meditāciju par savām saknēm un piespiedis šad tad pašķirstīt kādu vēstures grāmatu. L. Kota atšķiras – faktiski šis ir romāns par dažādiem cilvēkiem, kurus dzīve savedusi zem viena jumta.”⁵ Turpretī romāna “Tur” sižets risinās neskartas dabas, purvainā meža ieskaudā mājā Vidzemē pie Vadaiņu purva, kur uz dzīvi apmetusies brīvi domājošu cilvēku komūna, kura vēlas aizbēgt no Padomju Savienības ierobežojumiem un noteikumiem, lai nodotos ezotēriskiem sevis meklējumiem un garīgās dzīves pilnveidošanai. Šis romāns dod “īsus un sparīgus, iedarbīgus vēstījuma uzplaiksnījumus, sapārotus ar ceļojumiem laikā, kur pašam jāsaprot, tieši kur esam iefiltrēti”⁶.

Bakalaura darba tēmu “Naratīvs Laimas Kotas romānā “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romānā “Tur”” var uzskatīt par novatorisku, jo, kā jau iepriekš minēts, naratīvs latviešu literatūrā pētīts salīdzinoši maz, tāpat iepriekš nav veikta naratīva analīze ne L. Kotas romānā “Istaba”, ne K. Ulbergas romānā “Tur”, kaut gan vērojama pastiprināta interese par sērijas “Mēs. Latvija, XX gadsimts” romāniem un tie tiek pētīti dažādos kontekstos un aspektos.

Bakalaura darba mērķis: Pētīt Laimas Kotas un Kristīnes Ulbergas romānus naratoloģijas teorijas kontekstā, atklājot un salīdzinot stāstījuma struktūras raksturīgākās iezīmes radītajā laiktelpā, redzespunktā jeb stāstītājā un personās.

³ Jānis Ozoliņš: *Par naratīvu*. http://www.satori.lv/raksts/10016/Janis_Ozolins/Par_narativi_vu

⁴ Karulis, K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2001. 921.–922. lpp.

⁵ Ilze Jansone. *Viegli par laikmeta izjūtu*. Pieejams: <http://www.punctummagazine.lv/2017/03/13/viegli-par-laikmeta-izjutu/>

⁶ Kolmane, I. *Ejam malup un augšup*. Kalpiņa, R. (red.) *Domuzīme*. Rīga: A/s “Cits medijs”, 2017. Nr.3, 50. lpp.

Bakalaura darba uzdevumi:

1. Atlasīt un iepazīties ar teorētisko materiālu par naratoloģijas teoriju;
2. Apkopot un izlasīt recenzijas par romāniem “Istaba” un “Tur”, un noskaidrot, vai iepriekš tajos aplūkoti naratīva elementi;
3. Pamatojoties uz teorētisko bāzi, analizēt laiktelpu, personas un redzespunktu jeb stāstītāju romānā “Istaba” un “Tur”;
4. Balstoties uz iegūto informāciju, salīdzināt iegūtās romānu analīzes un izdarīt secinājumus.

Bakalaura darbā, analizējot Laimas Kotas romānu “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romānu “Tur”, izmantota **naratoloģijas metode**.

Galvenie izmantotie teorētiskie materiāli ir Ingūnas Sekstes raksts “Naratoloģija” rakstu krājumā “Mūsdienu literatūras teorijas”, lekciju cikla “Domā un dalies”, www.satori.lv publicētā Jāņa Ozoliņa videolekcija “Par naratīvu” un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta žurnāla “Letonica” 35. sējumā J. Ozoliņa publicētais raksts “Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums”, Sīmora Četmena grāmata “Stāsts un diskurss. Naratīva struktūra daiļliteratūrā un filmās”⁷, Žerāra Ženeta “Naratīva diskurss”⁸, Gīra Fārnera “Literārā fikcija. Veidi kā lasīt naratīva literatūru”⁹ un Luka Hermana un Barta Vervaicka “Naratīva analīzes rokasgrāmata”¹⁰ (šeit un turpmāk autores tulkojums no angļu valodas).

Bakalaura darbs sastāv no anotācijas latviešu un angļu valodā, ievada, divām galvenajām nodaļām – “Naratoloģija kā pētniecības metode” un “Naratīva analīze Laimas Kotas romānā “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romānā “Tur””, kurai seko trīs apakšnodaļas – “Personas kā viens no diskursa elementiem”, “Redzespunkts jeb stāstītājs – naratīva pamats” un “Laiktelpa romānos”, noslēgumā secinājumi un literatūras un avotu saraksts.

---

⁷ Chatman, S. *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film* Ithaca/London: Cornell University Press, 1978.

⁸ Genette, G. *Narrative Discourse. An essay in method*. Ithaca: Cornell University, 1980.

⁹ Farner, G. *Literary Fiction. The ways we read narrative literature*. London; New York: Bloomsbury Publishing, 2014.

¹⁰ Herman, L., Vervaeck, B. *Handbook of Narrative Analysis*. Nebraska: University of Nebraska, 2005.

1. NARATOĻĢIJA KĀ PĒTNIECĪBAS METODE

Terminu “naratīvs” visbiežāk tiek asociēts ar stāstu vai stāstījumu vairums gadījumu to saista ar literatūru – ar romānu, noveli vai tautas pasaku. Parasti ikdienas saziņā, arī zinātnē to traktē kā māku stāstīt/izstāstīt. Literatūrzinātnieks Jānis Ozoliņš min, ka “naratoloģijas rašanās brīdī semiotikas paspārnē teksta izpratne tika ievērojami paplašināta. Par tekstu tika pasludinās viss, ko komunikācijā subjekts uztver un interpretē kā tekstu”.¹¹ Tas nozīmē, ka patiesībā naratīvu jeb stāstījumu var radīt ikviens. Jau kopš laika, kad cilvēks iemācās veidot teikumu, viņš katru dienu rada ļoti daudz naratīvu. “Es nokritu”, raudošs bērns paziņo mātei – tas jau ir ļoti īss un koncentrēts stāstījums.¹² Tātad naratīvs jeb stāstījums pastāv ne tikai literatūrā, bet arī ikdienas saziņā un pētniecībā citās zinātnes nozarēs, kā psiholoģija un medicīna, neaprobežojoties tikai ar literatūru un sociālajām zinātnēm.

Naratoloģija ir naratīva jeb stāstījuma teorija vai vēl precīzāk, tā ir “teoriju kopums, kas pēta gan vēstījuma struktūru un tā komponentu iespējamās sastāvdaļas/kombinācijas, gan rašanās un funkcionēšanas nosacījumus, tāpat dažādas vēstījuma tehnikas un to praktisku lietojumu.”¹³ Angļu profesors literatūrzinātnieks H. Porters Ebots saka: “Naratīvs atspoguļo notikumus, sastāv no “stāsta” un “diskursa”, “stāsts” ir notikums vai notikumu secība (darbība), bet “diskurss” – kā notikumi tiek atainoti.”¹⁴ Šos abus terminus – stāstu un diskursu – diezgan bieži lieto kā sinonīmus, taču tas nebūtu īsti pareizi, jo tomēr starp tiem ir redzama atšķirība, respektīvi, “stāsts” ir paši notikumi, kuri tiek risināti literārajā tekstā, taču “diskurss” – kā un ar kādiem paņēmieniem šie notikumi tiek parādīti.

Naratoloģija ir samērā jauna zinātne, tā pastāv vien sešdesmit gadu desmitus, bet Latvijā literatūrpētnieki tai pievērsās tikai pēc deviņdesmitajiem gadiem, kad “dzelzs priekšgars” uz Rietumeiropu tika nojaukts. Līdz tam mūsu literatūrzinātne lielākoties balstījies Austrumeiropas (visvairāk Krievijas) pētniecības metodēs un tendencēs, kur saskatāmas tikai pirmās ievirzes naratoloģijā, kā, piemēram, Mihaila Bahtina (*Михаил Михайлович Бахтин*, 1895–1975) pētījumos, kuru uzskata par ietekmīgāko krievu naratologu, viņš pievērsies runas un domas atspoguļojumam un ļoti daudz izmantojis jēdzienu “diskurss”. Līdz šim Latvijā

¹¹ Ozoliņš, J. *Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums*, Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un māksas institūts, 2017. 69. lpp.

¹² Abbott, H. Porter. *The Cambridge introduction to narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 1. lpp.

¹³ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērdiņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. 175. lpp.

¹⁴ H. Porter Abbott: “Narrative is the representation of events, consisting of *story* and *narrative discourse*, story is an event or sequence of events (the action), and narrative discourse is those events as represented.”

naratīvs lietots galvenokārt sociālajās zinātnēs, no humanitārajām tikai folklorā un antropoloģijā.

Naratoloģijā ir ļoti sarežģīta un pretrunīga terminoloģija. Valoda sastāv no dažādiem komponentiem, tieši tāpat tādi pastāv arī naratoloģijā. Paši pirmie, kas radīja terminu bāzi, uz kuru balstās mūsdienu naratoloģijas terminoloģija, bija strukturālisti. Pēc viņu uzskatiem naratīva galvenās sastāvdaļas ir stāsts, kurš varētu atbildēt uz jautājumu “kas?” un stāstījums jeb stāstītājs, kas savukārt atbildētu uz jautājumu “kurš?”¹⁵. Šo terminu idejas ņemtas no Aristoteļa “Poētikas”, kas kļuvusi par teju vai kanonisku literatūrzinātnei veltītu grāmatu. Profesors un naratīva pētnieks Kents Pukets uzskata, ka, ļoti iespējams, tieši Aristoteļa “Poētikā” meklējama senākā ievirze naratoloģijas teorijā, jo viņš pasaka, ka traģēdija ir specifiska konfigurācija, kura sastāv no stāsta un diskursa.¹⁶ Krievu formālisti tā vietā lieto “fabula”, kuru traktē kā naratēto situāciju un hronoloģisku notikumu secību (atbilst terminam “stāsts”) un “sižets”, kurš savukārt nosauc naratēto situāciju un notikumu kārtību (atbilst “stāstījumam”). Latviešu literatūrzinātne ilgu laiku balstījās uz formālistu iedibinātajām tradīcijām un lietoja terminus “fabula” un “sižets”.

Problēma sākas brīdī, kad naratoloģijas teorija iegūst plašāku atzinību un tekstus sāk tulkot dažādās valodās. Lielo neskaidrību radījušas avotvalodu – angļu, franču, arī vācu un krievu – neatbilstība un tradīcijas terminu lietojumā. Tāpēc novērojams, ka “viena parādība tiek apzīmēta ar dažādiem terminiem vai vieni un tie paši termini tiek saprasti dažādās nozīmēs, vai arī terminu segtie lauki krustojas, pārklājas, izraisot diskusijas un nereti arī pārpratumus”.¹⁷ Arī latviešu valodā ar to ir ļoti lielas neskaidrības, jau sākot ar naratoloģijas objektu, - tas ir naratīvs, vēstījums vai stāstījums? Par šo ir rakstījuši latviešu literatūrpētnieki Renāte Kārkliņa un Jānis Ozoliņš. R. Kārkliņa min, ka “terminu skaidrojumi un lietojums teorētiskajā literatūrā Latvijā vēl joprojām ir visai izkaisīts un neskaidrs. Diemžēl specializētas un modernas vārdnīcas prozas teorijā Latvijā pagaidām nav”.¹⁸ Kamēr zinātnieki nav nonākuši pie viena kopsaucēja, abi pētnieki, bet visvairāk J. Ozoliņš, iesaka lietot terminu “stāstījums”, kaut gan pats atzīst, ka ir saņēmis pārmetumus un aizrādījums par šī termina lietojumu, jo terminoloģijas komisija to vēl apstiprinājusi nav. Taču lietot terminu

---

¹⁵ Chatman, S. *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film* Ithaca/London: Cornell University Press, 1978. 19. lpp.

¹⁶ Puckett, K. *Narrative Theory. A Critical Introduction*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2016. 24. lpp.

¹⁷ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērduņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. 176. lpp.

¹⁸ Kārkliņa, R. *Par literatūrzinātnes terminu naratīvs, narators, vēstījums un vēstītājs lietojumu*, Gūtmane, Z. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Liepāja: LiePA, 2011. 212. lpp.

“vēstījums” J. Ozoliņš nevēlas, jo pierāda, ka šis vārds ir aizguvums no senkrievu valodas un kāpēc gan to lietot, ja latviešu valodā ir pietiekami labs šī termina ekvivalents.¹⁹

Naratoloģiju nosacīti var iedalīt trīs attīstības posmos, “runā par 1) pirmsstrukturālisma naratoloģiju, 2) klasisko jeb strukturālisma naratoloģiju (no 20. gs. 60. gadu vidus līdz agrīnajiem 80. gadiem, kad iezīmējās tās apsūkums) un 3) posklasisko naratoloģiju (apmēram no 80. gadu beigām līdz 90. gadu sākumam)”²⁰, kas arī iezīmē turpmāko naratoloģijas attīstību 21. gadsimtā.

Pirmsstrukturālisma naratoloģija ir pats teorijas veidošanās pirmssākums, kam par pamatu ņemts Platona un Aristoteļa literatūrteorētiskais mantojums, tāpat kā visā Rietumu literatūrzinātnē.

Naratoloģijai svarīga ir opozīcija starp “rādīšanu” un “stāstīšanu”, tā atbilst Platona radītajiem terminiem “mimēze” un “diegēze”, kurus vēlāk literatūrzinātnē ienes Aristotelis, pievēršdamies traģēdijas izpētei. Mimēze ir atdarināšana, to pielīdzina autora radīto varoņu tiešajai runai un rada ilūziju, ka darbība norisinās pati par sevi, un tajā nav autora līdzdalības. Turpretī diegēzi var pielīdzināt implicītajam autoram, kura tekstā visu laiku jūtama netieša autora klātbūtne.²¹ Diegēze ir stāstīšana, ko citiem vārdiem varētu arī saukt par pašu naratīvu.

Pirmsstrukturālisma naratoloģijas posmā svarīga ir literārā darba sižeta shēma. Ļoti populāra kļūst vācu teorētiķa Gustava Freitāga (*Gustav Freytag*, 1816–1895) izdotā grāmata “Drāmas tehnika”, no kuras ietekmējas arī latviešu rakstnieki, viens no lielākajiem G. Freitāga iedibinātās shēmas atbalstītājiem un izmantotājiem ir Rūdolf Blaumanis. Viņa radītā shēma sastāv no pieciem punktiem: ekspozīcija, darbības aizsākums, darbības attīstība, kulminācija un atrisinājums, kas ir Aristoteļa shēmas izvēsums (viņš minējis peripetiju, atpazīšanas skatus, ciešanas, sarežģītību un atrisinājumu). Vēlāk krievu formālists Vladimirs Props (*Владимир Яковлевич Пропп*, 1895–1970) radījis pasaku shēmu ar septiņiem darbības lokiem, kura apskata stāstījumu kā gramatisku sistēmu un vēlāk kļūst par vienu no galvenajiem klasiskās naratoloģijas atskaites punktiem.²²

Šajā posmā naratoloģijas centrā nonāk sižets. Lielāka daļa pētījumu ir saistīti tieši ar sižeta izvēstu apskatu.

“Naratoloģijas pamats ir formālisma metodoloģija, kas atradās literatūrzinātnes redzeslaukā 20. gs. sākumā gan amerikāņu jaunajā kritikā, gan krievu formālismā. Teksta

¹⁹ Jānis Ozoliņš: *Par naratīvu*. http://www.satori.lv/raksts/10016/Janis_Ozolins/Par_narativu

²⁰ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērdiņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. 175. lpp.

²¹ Genette, G. *Narrative Discourse. An essay in method*. Ithaca: Cornell University, 1980. 27. lpp.

²² Ozoliņš, J. *Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums*, Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. 70. lpp.

uzbūves izpratni ietekmēja arī Ferdināna de Sosīra (*Ferdinand de Saussure*) zīmes binārais modelis un lingvistikā aprobētās atziņas, kas tika apspriestas un iestrādātas literatūras teorijā 20. gs. 50.–60. gados. Bināro opozīciju lietojums bija apzināts solis stāstījumu interpretācijā.”²³ Tā naratoloģijas pārgāja nākamajā attīstības posmā, ko dēvē par klasisko jeb strukturālo naratoloģiju, jo tā attīstās strukturālisma paspārnē 20. gadsimta 60. gadu Francijā, un to ietekmē franču strukturālistu interese par krievu formālismu, kurš pastāv samērā īsu laiku, jo Padomju Savienībā šo skolu uzskata par sociālistiskai republikai neatbilstošu un pārāk inovatīvu stagnātisko uzskatu vidū. Liela daļa formālisma pētnieku izceļo no valsts un nodod savas zināšanas Rietumeiropas zinātniekiem, vēlāk arī amerikāņu pētniekiem. Šajā laikā rodas termins “naratoloģija”, pirmais, kas to izmanto, ir franču-bulgāru strukturālists Cvetans Todorovs (*Tzvetan Todorov*, 1939–2017) darbā “Dekameronā gramatika”. “Plašo interesi par krievu formālisma idejām Francijā apliecina arī fakts, ka 1966. gadā Todorova tulkojumā un zinātniskajā redakcijā tika publicēti arī citu krievu formālistu pētījumi.”²⁴

Strukturālisti literatūras analīzi cieši saista ar valodu, jo tā ir pamatkodols visam. “Naratīvā izšķir divu veidu epizodes: vienas apraksta noteiktus stāvokļus, otras – pāreju no viena stāvokļa citā. Todorovs sasaista to ar īpašības vārda un darbības vārda funkcijām.”²⁵ Naratoloģiju saista ar sintaksi, kas ir zinātne par teikuma uzbūvi, jo naratoloģija ir cieši saistīta arī ar valodniecību. Uzskata, ka naratīvu var pielīdzināt lielam teikumam, jo teikums savā ziņā var būt stāsta uzmetums.

Vēl joprojām svarīgs ir darba sižets, taču tiek pievērsta lielāka uzmanība tam, kā šis sižets tiek izklāstīts/izstāstīts. Viens no ietekmīgākajiem strukturālisma naratologiem Žerārs Ženets (*Gerard Genette*, 1930–2018), kura pētījumus vēl joprojām atzīst par nozīmīgiem mūsdienu naratoloģijas attīstībā, paņem bināro opozīciju fabula/stāstījums un pārveido to “trīs slāņos:

- 1) naratīvs kā stāsts, vienalga, kādā veidā izstāstītu notikumu secība (mutiski vai rakstiski, neatkarīgi no medija);
- 2) naratīvs kā mutisks vai rakstisks diskurss, kurš stāsta par kādu notikumu vai notikumu virkni; literatūrā tas ir teksts;
- 3) naratīvs kā narācija jeb pats vēstīšanas akts”.²⁶

Naratīvs, narācija un lasīšanas laika nesakrītība, Ž. Ženets tos sauc par balsi, modalitāti un laiku. Naratoloģijā svarīga ir naratīvā uzbūve, kā arī naratīvie izteikumi un tas, kas tos

²³ Ozoliņš, J. *Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums*, Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. 69. lpp.

²⁴ Turpat 69. lpp.

²⁵ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērdiņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. 183. lpp.

²⁶ Turpat 184. lpp.

rada. Taču narators nekādā ziņā nav vienādojams ar autoru. Naratīvs jeb stāstījums parasti ir 1., 2. vai 3. personā. Ž. Ženets akcentē divu veidu stāstītājus – tāds, kas pieder fikcionālajai videi ir homodiegētisks, respektīvi, tas ir 1. personas naratīvs, ja nepieder, tad heterodiegētisks, kas parasti ir 3. personas stāstījums. “Šo kategoriju ietvaros pastāv vēl cita opozīcija ekstradiegētiskais-intradiegētiskais vēstītājs. Ženets naratīvā diskursa (sižeta) līmeni apzīmē par ekstradiegētisku, bet stāsta (fabulas) līmeni – par intradiegētisku.”²⁷

Naratoloģijā izšķir trīs vēstījuma veidus:

- 1) vizinošais vēstītājs, kurš zina visu, pat vairāk par pašiem personāžiem (parasti 3. persona);
- 2) vēstītājs, kurš zina tieši tikpat, cik literārārā darba varoņi (parasti 1. persona);
- 3) vēstītājs zina mazāk kā personāži.²⁸

Viens no svarīgākajiem naratoloģijas elementiem ir modalitāte jeb redzespunkts, kas aplūko, no kāda skatpunkta stāstītājs risina naratīvu. Ž. Ženets to saista ar fokusu un nosauc par fokusetāju (“fokalizāciju”). Stāsts tiek izstāstīts caur kāda acīm. Tas var būt viens vai pat vairāki tēli.²⁹

Par postklasisko naratoloģijas periodu sauc 20. gadsimta 80. gadu beigas līdz 90. gadu sākumam, kad par naratīviem sāk uzskatīt ne tikai literārus, bet arī visdažādākos mediju tekstus, kā arī rodas vēlme atsāties no klasiskās naratoloģijas mantojuma. Šajā brīdī naratoloģija piedzīvo formālās pieejas krīzi – “teksta uzbūves analīzei nebija parocīgi eksperimentāli literārie teksti – nereti atopiski, atemporāli, fragmentēti. (..) Postmodernās literatūras kontekstā fikcijas robežas tika nojauktas pilnībā, un aizvien plašāk tika diskutēts par metafikciju”³⁰, respektīvi, runāja par “metanaratīvu”, kuru var skaidrot kā stāstu stāstā. Tāpat šajā laikā lielāka uzmanība tika vērsta uz kontekstiem, arī uz lasītāja un teksta attiecībām. Rodas jauni strāvojumi, taču praktiskus modeļus teksta analīzei vēl piedāvāt nespēj. Ja skatās uz naratoloģiju mūsdienu kontekstā, tad runa ir par šo jēdzienu daudzskaitlī – naratoloģijas.³¹ To paspilgtina fakts, ka šajā posmā attīstījusies amerikāņu naratoloģija, kura šo teoriju pievērš vēl citām zinātnēm. “Atzīta nozare postklasiskajā posmā ir kognitīvā naratoloģija. Tā integrē izziņas procesu, neiroloģijas, mākslīgā intelekta pētījumus un mēģina

²⁷ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērdiņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas* 185. lpp.

²⁸ Hiršs, H. *Prozas poētika*. Rīga: Zinātne, 1989. 59.-76. lpp.

²⁹ Jānis Ozoliņš: *Par naratīvu*. http://www.satori.lv/raksts/10016/Janis_Ozolins/Par_narativu

³⁰ Ozoliņš, J. *Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums*, Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. 72. lpp.

³¹ Turpat 74. lpp.

noskaidrot, kas notiek mūsu apziņā, radot un šifrējot naratīvus. (..) Kognitīvās pieejas pārstāvji uzskata, ka mūsos *a priori* mīt spēja organizēt savu pieredzi naratīva formā.”³²

Attīstās dabiskā naratoloģija (pamatlicēja vācu literatūrzinātniece Monika Fludernika (*Monika Fludernik*, 1957), kas uzsvaru liek uz sarunvalodas, viduslaiku un postmodernajiem naratīviem un pieredzes naratēšanu.

Rodas iespējamo pasaulu naratīvs³³, kas pēta naratīvu digitālajos medijos jeb virtuālo realitāti, piemēram, datorspēļu naratīvu.

Rodas interesants naratoloģijas atzars, kuru sauc par feministisko naratoloģiju³⁴. Tā analizē atšķirības starp naratīvu, kuru radījis vīrietis un naratīvu, kuru radījusi sieviete.

“Naratīvu izmanto psihoterapijā, piemēram, savu pieeju ar nosaukumu “naratīvā terapija” izstrādājuši Maikls Vaitis un Deivids Epstons, arī citi. Pastāv naratīvā medicīna, kur ir svarīgas naratīvās iemaņas atpazīt un interpretēt slimības stāstus/vēstures. Terapeits palīdz pacientam veidot un saprast viņa naratīvu. Pieņemot, ka “es” esmu stāsta galvenais varonis, kurus no sastaptajiem cilvēkiem es izvēlētos uzskatīt par nozīmīgiem savā dzīvē?”³⁵

Aktīvāk un daudz plašāk naratoloģija tiek pielietota sociālo zinātņu jomā. Jānis Ozoliņš iedala stāstījumu (naratīvu) kā komunikācijas forma, kas sasaucas ar stāstījumu kā identitāti.

Arī no literārā naratīva posklasiskā naratoloģija nav atteikusies, līdzās strukturālajai naratoloģijai ir atgriezušies aspekti, kurus izslēdz klasiskā naratoloģija, kā konteksts, ideoloģija, autora biogrāfija, sociālie aspekti. “Naratoloģija ir bijusi un vēl joprojām saglabā savu nozīmi kā teksta interpretācijas disciplīna, kuras ietvaros pētnieki nodarbojušies ar teksta vispārīgo likumsakarību izpēti. Jaunie virzieni poststrukturālo nostādņu iespaidā cenšas naratoloģiju transformēt par interpretācijas teoriju.”³⁶

Salīdzinot ar Rietumu literatūrzinātņi, Latvijā pētījumi par naratoloģiju ir ļoti necilā skaitā. Latviešu literatūrzinātnē naratoloģijai pievēries Harijs Hiršs (1937–2007) un veltījis tai divas grāmatas – “Autora pozīcija romānā” un “Prozas poētika”. H. Hiršs ļoti daudz ietekmējies no Austrumeiropas literatūrpētniekiem, visvairāk no krievu formālistiem, tāpēc viņa svarīgākie pētījumi veltīti autora pozīcijai, kuru var pielīdzināt “implicītajam autoram”. H. Hiršam gājis samērā grūti, ir saskatāmas daudzas neprecizitātes, jo viņam bija pieejams ļoti

³² Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērđiņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. 192. lpp.

³³ To pēta šveiciešu literatūrzinātniece un kritiķe Mari Laura Rjana. Ir izdevusi grāmatu “Narrative as virtual reality: immersion and interactivity in literature and electronic media” (2001)

³⁴ Tai pievērsusies angļu literatūrzinātniece Sūzana S. Lansere, izdevusi vairākas grāmatas saistībā ar feminisma naratoloģiju, piemēram, “Fictions of Authority: Women Writers and Narrative Voices” (1992) un “Narrative Theory Unbound: Queer and Feminist Approaches” (2015)

³⁵ Sekste, I. *Naratoloģija*, Kalniņa, E. I., Vērđiņš, K. *Mūsdienu literatūras teorijas*. 193. lpp.

³⁶ Ozoliņš, J. *Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums*, Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. 76. lpp.

ierobežots Rietumeiropas pētnieku viedoklis, pētīšanas sistēmas utt. Tāpēc mēģina izlīdzēties ar pieejamo materiālu, taču rodas diezgan liela sašķeltība, tiek liktas kopā pilnīgi dažādas lietas, piemēram, H. Hirša teiktajā: “Stāstījums ir prozas stihijas pamats, galvenais episkuma nesējs literatūrā. Tas ir paša autora, kāda īpaši ieviesta vai nosacīta stāstītāja vai, beidzot, varoņa (“es” forma) tiešs vēstījums par notikumiem, domām, piedzīvojumiem.”³⁷ Tāpēc var secināt, ja latviešu literatūrzinātnē Padomju Savienības okupācijas laikā izpratne par jaunākajām literatūrpētniecības metodēm ir bijusi ļoti ierobežota.

Naratoloģijas pētniecība latviešu literatūrzinātnē atdzīvojusies divtūkstošo gadu sākumā, kad pētnieki sāka tiekties pēc jaunām vēsmām, steidza pētīt visu līdz šim liegto, kas Eiropas kultūras telpā jau bija iesakņojies un kļuvis par pašsaprotamu. Jaunā latviešu pētnieku paaudze, kura zināšanas guvusi jau brīvā Latvijas valstī, daudz pastiprinātāk sāka interesēties par norisēm Rietumu literatūrzinātnē. Mazliet tai pievēsusies zinātniece Olga Senkāne³⁸. Pirms apmēram astoņiem gadiem pie naratoloģijas pētniecības ķēries Jānis Ozoliņš, kurš 2017. gada 35. žurnāla “Letonica” numurā aizsāk rakstu sēriju par naratoloģiju kā disciplīnu. Pētījumus sākusi arī Renāte Kārkliņa. Tāpat 2017. gada sākumā tika rīkota LU LFMI starpdisciplināra zinātniska konference veltīta Andras Neiburgas prozai, kuras centrā bija tieši naratoloģijas jeb stāstījuma teorijas pētniecības metode.

Taču tie ir tikai atsevišķi pētījumi, kuri publicēti dažādos rakstu krājumos, tāpēc gan zinātniskie teksti, gan literāro darbu analīzes paraugi pēc naratoloģijas metodes pieejami gaužām mazā skaitā. Tādēļ Latvijā naratoloģijas teorija ir diezgan perspektīva joma, kurā paveras plašs lauks pētījumiem.

---

³⁷ Hiršs, H. *Autora pozīcija romānā* Rīga: Zinātne, 1980.

³⁸ Šauļu universitātes 2010. gadā izdotajā žurnāla *Acta hmanitarica universitatis Saulensis* numurā publicēts viņas raksts “Kopīgais eksistenciālistu romānu naratīva veidojumā”.

2. NARATĪVA ANALĪZE LAIMAS KOTAS ROMĀNĀ “ISTABA” UN KRISTĪNES ULBERGAS ROMĀNĀ “TUR”

Teorētiskais materiāls par naratoloģijas teoriju ir ļoti plašs, taču analīzes piemēri doti gaužām niecīgā skaitā. Tikai tik, cik vajadzētu atsevišķu teorijas problēmu izpratnei.³⁹ Šī bakalaura darba ietvaros tiks apskatīta Laimas Kotas romānā “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romānā “Tur” radītā laiktelpa, redzespunkts jeb stāstītājs un personas, un veikts salīdzinājums.

Terminoloģijas sašķeltības dēļ pētījumā izmantoti termini laiktelpa, stāstītājs un personas, lai nerastos atkārtojumi, tādā pašā nozīmē lietoti redzespunkts, skatpunkts un narators.

2.1. Personas kā viens no diskursa elementiem

Kamēr fabula pievēršas personu abstraktiem skaidrojumiem, naratīvs ievieš to konkretizāciju, respektīvi, personu raksturojums stāstījuma kontekstā ir padziļinātāks un daudz detalizētāks. Galvenais jautājums ir – kādā veidā personas stāstījumā tiek attēlotas. Šis jautājums ne tikai prasa personu raksturojumu, bet arī veidus/metodes, kādās šie personu raksturojumi ir iekļauti tekstā. Izraēliešu literatūrzinātniece Šlomita Rimmona-Kenana (*Shlomith Rimmon-Kenan*, 1942) izdala trīs veidus:

- 1) tiešs apraksts – raksturots varoņa ārējais izskats, kā arī psiholoģiskais stāvoklis. Šis veids pieder pie vienkāršākās apraksta stratēģijas, kur viss tiek atklāts uzreiz;
- 2) netiešais raksturojums – šī metode balstīta metonīmijā. Personas raksturojums tiek atklāts ar elementu palīdzību, kas saistīti ar konkrēto literārā darba varoni, tā var būt personas valoda, ideoloģija, sociālais un psiholoģiskais stāvoklis, arī izturēšanās un ārējais izskats;
- 3) personas raksturojums pēc analogijas principa – varoņa raksturojums bieži izteikts metaforās, šeit svarīgs ir personas vārds literārajā darbā, tas ļoti daudz pasaka par viņu pašu.⁴⁰

Laimas Kotas romāna “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romāna “Tur” analīzē tiks izmantota Šlomitā Rimmona-Kenenas personu raksturošanas sistēma.

³⁹ Sekste, I. *Naratoloģija*. No: Kalniņa, E. I., Vērdiņš, K. (sast.) *Mūsdienu literatūras teorijas*. 199. lpp.

⁴⁰ Herman, L., Vervaeck, B. *Handbook of Narrative Analysis*. Nebraska: University of Nebraska, 2005. 67.–68. lpp.

Laimas Kotas romānā “Istaba” darbojošās personas ir padomju laikiem ļoti stereotipiskas – atklāj un parāda visu vidusšķiras ļaužu/personāžu klāstu, kāds bija atrodams lielākoties visos komunālajos dzīvokļos, nesot līdzīgi visus ar tiem saistītos notikumus, kā, piemēram, nesaprašanas, spēju sadzīvot, nelegālu tirgu un darbības, kas risinās turpat dzīvokļa telpās utt.

Romāna galvenā varone ir Margrieta – 21 gadu veca latviete, kura ieradusies Rīgā, lai mācītos Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā. Tieša viņas izskata raksturojuma nav, tikai tik, cik atklājas pārējo romāna varoņu dialogos un naratora skatījumā, piemēram, “ievērojāt, ka viņa nav skaista? (...) acis raibas. Ar tādām var burt. (...) *Pupula duplex*, divas zilītes vienā acī (...) pelēka deividbovijiska būtne, kam acis kā Vanas ezera kaķim – divas zilas, otras zaļas”⁴¹ Taču vairākkārt aprakstīti viņas uzskati, dzīves uztvere, kuri ir diezgan egoistiski un samērā bezrūpīgi: “Paimeitiņu jūsmīgie stāsti par lielo mīlu Margrietu garlaikojā. Ja laucinieču mērķis bija ieprecēties Rīgā, tad viņu nekas tāds neinteresēja. Māksla. Lūk, tas viņai bija interesanti. (...) Viņa nespēja noticēt stāstiem, ka dzīve būs gara, ka cilvēki nebūs viņas spoguļattēls, ka likteņi un laiks laužīs tik daudzus viņas draugus. (...) Bet par padomju dzīves purgatoriju, sociālistisko kopdzīvi, rindām pie veikaliem vai laiku, kad visi dzīvos solītajā komunismā, vai ka viņai nebūs darba, viņa vispār nedomāja.”⁴²

Gari un plaši personu apraksti, kuri papildina romānu visa turpmākā sižeta gaitā un kuriem svarīgs ne tikai romāna varoņa ārējais izskats, bet arī valodas lietojums, saskarsme ar apkārtējiem un sociālais stāvoklis, parādās brīdī, kad Margrieta pārceļas uz dzīvi komunālajā dzīvoklī, kur bez viņas mitinās vēl septiņi cilvēki – Romāns (arī Roms), Viktors, Malvīne Janovna, TamarGrigorjevna (33), Roza Borisovna (arī Rahele), Zlata un Nikolajs (īstajā uzvārdā Lord-Kiparišvili) Kovaļčuki, pēc Nikolaja apcietināšanas viņa vietu dzīvoklī ieņem Afgānis. Diezgan ietilpīgi ir rakstnieces izvēlētie personvārdi, tie ir samērā stereotipiski, taču pasaka daudz par pašu varoni. Pārsvārā viņu raksturojums atklājas dialogos, naratora aprakstos vai Margrietas spriedumos. Kad Margrieta pirmoreiz ierodas komunālajā dzīvoklī, no viņas skatpunkta tiek dots visu dzīvokļa iedzīvotāju raksturojums, respektīvi, gan ārējais izskats, gan uzvedība, gan runas veids utt. Dzīvoklī mītošās sievietes Margrieta raksturo kā izcili nepadomiskas, viņas “nebļautījās, pat kritiskos brīžos centās ievērot labu audzināšanu un piedienības robežas”⁴³.

⁴¹ Kota, L. *Istaba*. Rīga: Dienas Grāmata, 2016. 36., 37., 207. lpp.

⁴² Turpat 14., 27. lpp.

⁴³ Turpat 33. lpp.

Romāns – par viņa izcelšano grāmatā nekas nav teikts, taču pēc personvārda noprotams, ka viņš varētu būt krievu tautības. Pirmoreiz Romāns tiek raksturots kā “vecs, tomēr jaunāks par pārējiem kaimiņiem. (..) izmeties tikai baltā veļas kreklā un sportiskās biksēs ar izsēdētiem ceļiem”⁴⁴. Viņš ir sportists, trenējas kādā armijas klubā, taču algu saņem par formāli noformētu darbu vagonu rūpnīcā. Vēlāk izrādās, ka šis sporta klubs trenē vīriešus, lai vajadzības gadījumā viņus nosūtītu uz bāzēm, kur izveidojusies ārkārtas situācija. Pēc pavēstes saņemšanas Romāns tiek nosūtīts uz Černobiļu, kur tikko notikusi kodolkatastrofa. Atgriežoties atpakaļ Rīgā, Romāns ir pilnībā izmainījies, jaunais vīrietis kļuvis nespēcīgs, slimīgs un domās pārņemts ar nāvi un nolemtību. Tas atklājas aprakstos par viņa izskatu un uzvedību, kā arī pēc paša stāstītā par piedzīvoto un pēkšņajām atklāsmēm par esamību.

Viktors – pēc personvārda varētu šķist, ka viņš nav latvietis, taču tā nav taisnība. Viktors ir mūziķis un viens no patriotiskākajiem (šeit ir domāts patriotisms pret Latvijas tautu un valsti) un inteligentākajiem romāna varoņiem, uz to norāda apkārtējo teiktais, kā arī dažādas lietas, kas atrodamas Viktora istabā, kā liels grāmatu plaukts, kur starp dažādām grāmatām ieslēptas “Latvju tautas dainas”, J. Janševska “Dzimtene”. Tāpat uz patriotismu norāda fakts, ka pie Viktora tiek rīkotas slepenas 18. novembra svinības. Taču viņa raksturojums romānā ir gaužām skops. Pirmoreiz Viktors parādās kā vīrietis, kam “zirgastē ar prievīti saņemti gari, tumši, biezi mati. Kājās zili, padiluši džinsi. Brūna velveta žakete. Apaļas, džonlenoniskas brillītes metāla ietvarā”⁴⁵. Tāpat sižeta gaitā tiek pastāstīts, ka Viktors kopā ar grupu spēlē dažādos pasākumos un tāpēc savas muzikālās darbības dēļ jau vairākkārt tiek izsaukts uz pārrunām VDK, taču nekādas sīkākas informācijas dotas netiek. Spriežot pēc iepriekš teiktā, var tikai nojaust, ka šajos pasākumos izpildītās dziesmas visticamāk ir skaidrotas kā pretvalstiskas.

Malvīne Janovna – gan pēc personvārda, gan tēva vārda ir skaidri saprotams, ka viņa ir latviete, tāpat Malvīne ir visvecākā romāna persona, jo tiek teikts, ka viņa ir piedzīvojusi Latvijas neatkarības laikus, nemitīgi skumst pēc brīvas Latvijas valsts un priecājas par katru mazāko nieciņu, kas par to atgādina: “Ziepes. Zaļā krāsā ar cilnisku iespaidumu “Latvija”. “Lat-vi-ja,” čukstēja Malvīnkundze (..) “Latvija, un nekāda tur pē-es-er.””⁴⁶ Malvīnes tēla veidošanā rakstniece visvairāk izmantojusi netiešo raksturojumu – ārējā izskata aprakstu nav nemaz, taču stāstītāja aprakstos atklājas vairākas Malvīnes rakstura īpašības un sociālais stāvoklis. Tiek teikts, ka Malvīnei piemīt tipiskas veca cilvēka īpašības, jo sevišķi izcelts

---

⁴⁴ Kota, L. *Istaba*. 31. lpp.

⁴⁵ Turpat 71. lpp.

⁴⁶ Turpat 59. lpp.

taupīgums. Tāpat no naratora stāstītā un dialogiem var uzzināt, ka viņa “ir viena no vecajām Rīgas šuvējām, pie kuras jāpierakstās mēnesi uz priekšu, lai viņa tikai piekristu uzšūt vienkāršus zīmuļsvārkus. (..) Malvīne bija tērpu šuvēja Operā. (..) šuva operniekiem un baletniekiem jau pirms kara”⁴⁷.

TamarGrigorjevna – jau pēc personvārda saprotams, ka viņa ir cittautiete. Romāna sižeta gaitā atklājas, ka viņa ir 33 gadus veca temperamentīga un krievu valodā runājoša ukrainiete, kura Rīgā ieradusies pirms pieciem gadiem (iemesls netiek minēts). Tamāra ir talantīga pavāre, kura strādā Rīgas ādu fabrikas strādnieku ēdnīcā Sarkandaugavā. Pirmoreiz viņas izskats tiek aprakstīts, kad no rīta viņa virtuvē ierodas “(..) augstpapēžu mājas kurpītēs. Importa, ar pūkainu zaķastes bumbuli. Zīda halāts, izšūts ar pūķiem, mīksti čaukstēja, garie, copē nesakārtotie rudzu krāsas mati medūzcūskaini plandījās. Nostājusies pie zaļajām tualetes durtiņām, viņa spagi sauca, kā to dara savedējas krievu sādžās”⁴⁸. Pēc tā var spriest, ka Tamārai patīk elegance, kā arī viņa vēlas izcelties un parādīt, ka ir pārāka par citiem, jo spēj iegūt importa preces. Veidojot šo personu visvairāk izmantota tieša un netieša apraksta metode – raksturojums parādās dialogos un pašas TamarGrigorjevnas teiktajā, kā arī apkārtējo redzējumā un naratora stāstījumā.

Roza Borisovna (Rahele) – pēc personvārda un tēva vārda noprotams, ka viņa ir ebrejiete, tas vēlāk arī apstiprinās. Par Rozas izcelsmi var uzzināt no naratora stāstījuma, tas ir kā atmiņu uzplaisnījums, jo iestiepjas tālā pagātnē pirms romāna sižeta sākuma un stāsta, ka Roza bijusi maza ebreju meitene, kuru holokausta laikā pamestā mājā atradusi Malvīne, pieņēmusi kā savu meitu un uzaudzinājusi, šeit arī atklājas, ka viņas īstais vārds ir Rahele, taču nav nekādu tālāku skaidrojumu par vārda maiņu. Roza ir 46 gadus veca ārste, kura bijusi spiesta aiziet no darba savas tautības dēļ, jo Otrā pasaules kara laikā radītais iespaids par jūdu izcelsmes cilvēkiem ir atstājis paliekošas sekas un vēl joprojām viņi tiek uzlūkoti ar šaubām un aizdomām. Tāpēc Roza nemitīgi sapņo par iespēju pamest padomju valstis un pārcelties uz dzīvi Izraēlā.

Zlata – jau pēc personvārda var noprast, ka viņa ir krieviete, vēlāk tiek pateikts, ka nāk no Sibīrijas. Monologos atklājas, ka viņa cieš no ieslodzījuma Padomju Savienībā, jo starp cilvēkiem jāvalda vienlīdzībai un neviens nedrīkst izcelties kaut to spētu. Ikdienā Zlata ģērbjas ļoti vienkārši, taču dodoties uz viesībām sapašas “nepadomiskā” garā: “Kājās viņai bija neredzēti skaistas kurpītes. Zeltītām ādas siksnīņām, spicum spicu papēdīti, sarkani

---

⁴⁷ Kota, L. *Istaba*. 84.–85. lpp.

⁴⁸ Turpat 42. lpp.

noļakotie kāju nadziņi izskatījās draiski. Uzkrāsota Zlata izskatījās līdzīga Odrijai Hepbernai.”⁴⁹ Taču pēc viņas vīra Nikolaja arestēšanas Zlata ļoti izmainās – viņa kļūst par drosmīgu sievieti, kura ar dažādiem krāpšanas un citiem nelikumīgiem paņēmieniem cenšas nopelnīt.

Nikolajs – gruzīnu tautības, īstajā uzvārdā Lord-Kiparišvili. Nikolajs romānā raksturots vismazāk. No stāstītāja teiktā atklājas, ka viņš ir ļoti piesardzīgs, uzmanīgs un kluss kaimiņu sabiedrībā. Liek visiem noprast, ka ir pārsteidzoši veiksmīgs loterijās, taču vēlāk izrādās, ka Nikolajs ir pagrīdes ražotājs, kurš pelna ļoti lielu naudu un par to tiek apcietināts.

Nozīmīgs romāna varonis ir Ārons Markovičs, pusmūža vīrietis, pēc tautības ebrejs, kurš nodarbojas ar viltotu gleznu tirdzniecību un gleznu kopiju veidošanu uztic Margrietai. Tieši Ārona dēļ viņa tiek pie istabas komunālajā dzīvoklī. Vēlāk Ārons apprecas ar savu tautieti Rozu Borisovnu. Pārsvārā raksturojums atklājas caur Margrietas spriedumiem un stāstītāja aprakstiem.

Raksturojums pēc analogijas principa visvairāk parādās, kad romāna sižetā ienāk vīrietis, kurš tiek dēvēts par Afgāni, tas norāda uz to, ka viņš, dienējot padomju armijā, tika sūtīts uz Afganistānu, kur tobrīd norisinājās karš. Tas nenoliedzami nes līdzīgas stereotipiskas iezīmes – nelaipns un rupjš pret līdzilvēkiem, spēcīgs, ar smagu dzīves pieredzi –, kuras atspoguļojas šīs personas raksturojumā, kā arī viņa izturēšanās veidā: “(..) milzis. Salīcis, īsiem matiem, drūmu un stingru seju. Viņam mugurā bija armijas krekls, galvā zilzaļa berete. Desantnieks. (..) “Vistas, klusu!” (..) “Tā! Un tagad klausīt mani. (..) Es te dzīvošu. Tipa oficiāli. Ja kādam kas nepatiks, nav mana darīšana. Lai tinas citur. Skaidrs?””⁵⁰ Kā arī romānā ir sieviete, kura tiek saukta par Sirēnu – viņas balss vienā mirklī no spalga soprāna spēj pārtapt valdzinošā altā, tāpat šo līdzību var skaidrot ar mītisku būtni sengrieķu mitoloģijā.

Ik pa laikam parādās trešā plāna personas, kuras nav nekā īpaši raksturotas, taču norāda uz esošo laiku – nelaipnas sievietes Rīgas ielās un nedaudzajos veikalos, kafejnīcās un birojos; savedēja (kārtotā fikstīvas laulības); Gvido Vitte-Jakobsons, Margrietas fikstīvais vīrs, kara veterāns; Padomju Savienības vadoņi – Ļeņins, Hruščovs, Brežņevs un viņa meita Gaļina, Gorbačovs ar sievu. Tamar Grigorjevna esot ceļojumā, parādās VDK pārstāvji, kā arī dažādi Bulgārijas iedzīvotāji, rituālu izpildītāji, kuri iet pār nokaitētām ogleņiem basām kājām un pielūdz ikonās. Kad dzīvokļa iemītnieki nolemj iemainīt komunālo mītni pret katram

---

⁴⁹ Kota, L. *Istaba*. 96. lpp.

⁵⁰ Turpat 130. lpp.

atsevišķu dzīvokli, tad romānā ik pa laikam ienāk dažādi nekustāmo īpašumu starpnieki, kā Balaban-Barabanoffs, Ivans-Petrovs, Zābers un citi.

Lai gan Laima Kota, veidojot romānā “Istaba” darbojošās personas, cenšas izmantot visas Šlomitā Rimmonas-Kenanas minētās tēlu raksturošanas metodes – tiešu aprakstu, netiešu aprakstu un raksturoju pēc analogijas principa –, visas grāmatas garumā nepamet sajūta, ka autore personas veidojusi shematiskas, paredzamas, to raksturojums teju vai palicis fabulas abstraktajā līmenī, nemaz tā īsti naratīva slānī neiesniedzoties.

Romānā “Istaba” darbojošās personas lielākoties apraksta stāstītājs no malas vai arī šie raksturojumi tiek doti caur pārējo varoņu skatpunktu. Bieži raksturojums tiek ieslēgts dialogos, kad apkārtējie (kaimiņi) tieši apraksta viens otru. Domājot par izvēlētajiem personvārdiem, kuri ir diezgan ietilpīgi (ietver sevī daļēju, stereotipisku personas raksturojumu), darbojas asociatīvi personu atspoguļojumi.

Kristīne Ulberga romānā “Tur” darbojošās personas var iedalīt divās grupās: 1) personas, kuras piedalās un fiziski iesaistās romāna galvenajā sižetā, kas risinās 80. gadu vidū komūnas mājā; 2) personas, kuras fiziski sižetā nepiedalās, taču par tām uzzinām caur kāda varoņa atmiņām vai stāstiem.

Galvenajā sižeta līnijā darbojošās personas ir tās, kuras uzturas komūnā purvainā meža vidū. Romāna galvenais varonis ir 16 gadus vecs pusaudzis Pāvels, kurš sarežģītu dzīves un ģimenes apstākļu dēļ nomaldās purvā un pavisam nejauši nonāk brīvi domājošu cilvēku komūnā meža ieskaudā mājā Vidzemē. Visa romāna garumā viņš sev līdzī nes noslēpumu – iemeslu, kādēļ nespēj un nedrīkst atgriesties mājās. Savā ziņā kā simbols tam ir krauklis – vairums folkloru uzskatīts par nāves vēstnesi, taču grieķu mitoloģijā krauklis ir maģijas apvīts dieva Apollona kalps –, kurš vairākkārt epizodiski parādās romānā, kad Pāvelam priekšā stāv kādas grūtības vai uzrodas nepatīkamas atmiņas par pagātņi. Viņš bieži slīgst pārdomās par iemeslu, kas viņu no labsirdīga un sirsnīga (romāna tekstā teikts, ka mantojis šīs īpašības no mātes) puikas padarījis par “necilvēku, bēgli un nicināmu”⁵¹. Jau pašā sākumā pārējie varoņi pamana, ka ar Pāvela dzīvi un likteni nav tik vienkārši: “Cilvēki, protams, nēdz apmaldīties mežos, taču tad tie meklē ceļu mājup. (..) Taču Pāvels nesteidzās.”⁵² Savā ziņā Pāvels un viņa noslēpums kļūst par vienu no centrālajiem romāna sižeta virzītājiem. Romāna sākumdaļā Pāvels tiek raksturots kā “neizprotams, noslēgts (..) [viņš] neuzbāzās, netaujāja, varbūt

---

⁵¹ Ulberga, K. *Tur*. Rīga: Dienas Grāmata, 2017. 65. lpp.

⁵² Turpat 43. lpp.

baidīdamies no pretjautājumiem”⁵³. Un tāds viņš paliek līdz pat grāmatas noslēgumam. Par iemeslu tam kalpo apstākļi, kāpēc puisis komūnā nokļuvis – viņš savu brāli padarījis aklu, jo nespēja paciest brāļa ļaunprātību, varaskāri un sekošanu padomju iekārtai. Pāvels aizbēdzis no mājām, apmaldījies mežā, gandrīz noslīcis, purva akacī un tikai laimīgas sagādīšanās rezultātā (no noslīkšanas puisi it kā izglābis nēģeris) viņš nokļuvis komūnas mājā. Pāvela raksturojumā autore galvenokārt izmanto netiešā apraksta metodi – tiek raksturota puīša iekšējās pasaules sašķeltība (tas atklājas 1. personas naratīvā jeb Pāvela rakstītajā dienasgrāmatā), viņa dzīves filozofija un pārliecība (“Pāvels neticēja nēģeriem, tāpat kā Dievam (..) Es nevarēju ciest Itālo. Man pat likās, ka viņš nav mans brālis.”⁵⁴), pārējo personu neizpratne par viņa būtību, savā ziņā šeit parādās metonīmija – no Pāvela uzvedības apkārtējie var spriest par puīša iekšējo pārdzīvojumu un viņa dzīvi, taču visa romāna garumā nav atrodams neviens puīša ārējā izskata raksturojums, vien teikts, ka Pāvels Sinoptiķim sniedzas līdz krūtīm, taču nav skaidri zināms, cik garš ir Sinoptiķis. Romāna noslēgumā caur brāļa Itālo teikto tiek pastāstīts, ka Pāvela īstais vārds ir Pāvils: “[Māte] tevi nosauca par Pāvilu, bet tie idioti dzimtsarakstu nodaļā ierakstīja, kā zināja – Pāvels. (..) Tavu vārdu viņi ielikuši pēc Bībeles.”⁵⁵ Tā ir tieša analoga norāde uz apustuli Pāvilu, kā arī vecāku vēlmi, lai viņu bērns būtu svēts, labestīgs un nestu savā pasaulē mieru.

Visi komūnā dzīvojošie tiek raksturoti kā “jauni cilvēki, kas gribēja dzīvot tā, kā paši vēlas. Viņi negribēja strādāt, negribēja kalpot, taču vēlējās būt laimīgi, brīvi cilvēki”⁵⁶. Tā ir norāde uz pastāvošo laiku – kamēr Latvijas teritorijā valdīja stagnācijā iegrimumsī Padomju Savienība, lielākā daļa cilvēku vēlējās būt brīvi no iekārtas un noteikumiem, taču ne visi uzdrīkstējās tam pretoties, jo “atšķirīgos” varēja bargi sodīt. Ierodoties komūnā, Pāvels visus tās iedzīvotājus redz vienādus – viņi ir garmataini un bārdaini vīrieši, kuri smaida un spēj būt jautri arī bez īpaša iemesla (jāmin, ka nekādas citas apreibinošas vielas, izņemot alkoholu, lietotas netiek), viņi ir citādāki kā “ār pasaulē” mītošie, kuri cenšas noturēties iekārtas rāmjos un staigā “solīdi, pelēcīgi vienādi ģērbti”⁵⁷, viņi ir cilvēki, kuri vēlas iemantot apziņas skaidrību un neatkarību, kā arī iemācīties mīlēt vispirms sevi, jo uzskata, ka tikai tāds cilvēks vēlāk spēj no savas gudrības dot citiem. Tāpat lielākā daļa komūnā esošo personu netiek saukti īstajos vārdos, bet gan pavārdos, kurus pēc analogijas principa (visbiežāk ārējā izskata) devuši pārējie grāmatas varoņi.

---

⁵³ Ulberga, K. *Tur*. 44. lpp.

⁵⁴ *Turpat* 27., 28., 168. lpp.

⁵⁵ *Turpat* 208. lpp.

⁵⁶ *Turpat* 135. lpp.

⁵⁷ *Turpat* 28. lpp.

Galvenie Pāvela noslēpuma šķetinātāji ir Sinoptiķis, Johans un Džonijs – viņi visvairāk no visiem pavada laiku kopā ar pusaudzi, kad viņš ir komūnā, kā arī tieši Johans ir tas, kura rokās nonāk Pāvela dienasgrāmata, tāpēc visi trīs tiek raksturoti no abu naratoru skatpunkta, kā arī viņu rakstorojums atklājas dialogos. Džonijs (romāna gaitā netiek atklāts iemesls, kāpēc viņš tiek saukts šādi, varētu domāt, ka tas ir puīša īstais vārds vai arī viņš pats vēlas sevi tā saukt, lai ar nolūku izklausītos nepadomiski) tiek raksturots samērā maz, par viņu ir teikts, ka “Džonijam bija biezas brilles, kas bieži aizsvīda, taču viņš par to nebēdāja. Par pasauli viņš zināja no grāmatām. Viņš bija redzējis visu, izlasot un apdomājot.”⁵⁸ Tāpat romāna sižeta gaitā tiek pavēstīts, ka Džonijam nav ģimenes, radnieku un draugu. Sinoptiķis savu pavārdu guvis pēc atgadījuma makšķerējot, kad virs ezera sacēlusies vētra, taču analogu ar to saskatīt ir diezgan grūti, jo Sinoptiķis nav vienīgais, kas to piedzīvojis, tur bijis arī Johans un Džonijs. Sinoptiķis vairākkārt tiek raksturots kā milzis – gara auguma un trenētas miesas būves cilvēks, viņš ir jautrs un nepiespiesti spēj komunicēt ar jebkuru. Tāpat Sinoptiķis ļoti labi spēj paveikt viņam dotos uzdevumus, piemēram, aizvest komūnā ieklīdušos cilvēkus atpakaļ uz ciematu, metot cilpas cauri mežam, lai citiem nebūtu skaidri zināms ceļš uz pamesto māju. No šīm trim personām autore Johanu (arī viņa vārds netiek skaidrots) atklāj visvairāk. Par Johanu tiek teikts, ka viņš “iemācījies ne vien runāt, bet arī dzirdēt”⁵⁹, tādā veidā iegūstot spēju ne tikai izprast citu cilvēku būtību un uzvedību, bet arī dabas cikliskumu un politiskās norises. Johans vienu no ziemām pavada divatā ar Pāvelu komūnas mājā. “Johans neprata spēlēt ģitāru vai pūst flautu, viņš labi mācēja runāt,”⁶⁰ taču Pāvels nebija necik labs sarunu biedrs, tāpēc šajā brīdī atklājas, ka vientulības un vienatnes dēļ Johans (tikpat labi arī jebkurš cits cilvēks) mājā sāk samanīt dīvainas un iepriekš nejustas sajūtas, respektīvi, viņam liekas, ka tur dzīvo vēl kāds Neredzamais, kurš viņu ik nakti apciemo. Johanam svarīgi ir cilvēki, “viņam patika plēst jokus, smieties, vērot, būt līdzdarbībā ar apkārtni”⁶¹. Visvairāk tiek raksturota viņa iekšējā pasaule, vērtības, uzskati, pasaules uztvere, tāpēc var teikt, ka arī šīs personas veidošanā autore izmanto netiešo aprakstu.

Komūnu dzīvei ir raksturīgs sekotāju princips, tāpēc arī šajā romānā ir persona, kurai pārējie tieši vai netieši seko. Tāds ir Māsters Ķēkša, lielākoties romānā dēvēts vienkārši par Māsteru, gados vecāks par pārējiem, taču konkrēts vecums vai norādes uz to netiek dotas. Jau pavārds atklāj, ka viņš ir sava veida skolotājs, gudrais, kurš, šajā gadījumā, iemantojis dvēseles skaidrību un spēj no tās dot citiem, taču tas, kāpēc Māsters tiek saukts arī par Ķēkšu,

---

⁵⁸ Ulberga, K. *Tur*. 58. lpp.

⁵⁹ Turpat 53. lpp.

⁶⁰ Turpat 50. lpp.

⁶¹ Turpat 56. lpp.

tieši nolasāms nav, vienīgā asociācija ir saistīta ar ēdiena gatavotāju, šoreiz ar ēdienu varētu saprast nevis fizisku, bet gan garīgu baudu. Saliekot kopā abus iespējamus skaidrojumus, var teikt, ka šī romāna persona ir garīgais līderis, kurš caur stāstiem un dažādām mācībām pārējos cenšas iedvest prāta skaidrību teju vai metafiziskā līmenī. Māstera raksturojums romānā parādās fragmentāri, viņš tiek rādīts no dažādiem skatpunktiem: gan Pāvela, gan pārējo personu, gan 3. personas stāstītāja. Sinoptiķis 20 gadus pēc komūnas izjukšanas, Māsteru raksturo kā gudru muļķi, kurš “cerēja, ka tas, ko piedzīvojām mežā kopā ar viņu, nekad neizdzīsīs no atmiņas un mēs atcerēsimies nozīmīgāko”⁶². Taču par Māstera dzīvi un izcelšanos ir zināms vien fakts, ka viņš dienējis armijā Uzbekijā, arī ārējā izskata aprakstu nav, vienīgi tad, kad viņš uzrodas Pāvela sapnī un izskatās pēc jauna karavīra. Tātad šīs personas raksturojumā autore mazliet izmantojusi arī tiešā apraksta metodi.

Pārējie komūnā mītošie cilvēki raksturoti ļoti maz: tiek dots skaidrojums par viņu pavārdiem, mazliet atklātas emocijas, kuras šīs personas izjūt esot komūnā, taču katrs no viņiem pilda kādu funkciju romāna sižetā. Šo personu, kā arī pārējo šajā grupā iedalīto raksturošanā autore lielākoties izmanto netiešā apraksta metodi, persona netiek atklāta uzreiz, katra varoņa raksturojums tiek fragmentēti izkaisīts pa visu romānu. Komūnā mīt mazais Pēteris (Pēteris ir viņa īstais vārds), kurš ierodoties sevi pozicionējis kā alķīmiķi, ir zināms, ka viņam ir sieva un bērni. Caur mazā Pētera stāstu grāmatā tiek ienesta Černobiļas katastrofa – Pēteris tiek mobilizēts un aizvests uz negadījuma vietu, kur nepieciešams novērst radušās sekas. Atgriežoties no Černobiļas un stāstot pārējiem par notikušo, “viņš runāja ātri un saraustīti, itin kā baidīdamies nomirt stāsta vidū, nenokļuvis līdz pašam galvenajam”⁶³. Autore viņu parāda kā savārgušu un nespēcīgu vīrieti, kuram visticamāk mūža gals jau tuvu redzams. Vienīgā sievietē romānā tiek dēvēta par Skābo Ģīmi, ir teikts, ka neviens viņas īsto vārdu nezina, turpretī viņa nenojauš par sev iedoto pavārdu. “Viņa ir kā Māstera sargsuns, tikai dumja”⁶⁴ un saskābst tad, kad pārējie kaut ko neizdara sievietei pa prātam. Viņas funkcija romānā savā ziņā ir saistīta ar feminitātes un maskulinitātes jautājumu. Šī sievietē romānā ir ielikta ar mērķi dot iespēju komūnā esošajiem vīriešiem mācīties izprast pretējā dzimuma pārstāvi, uz šādu pieņēmumu vedina romānā teiktais: “(..) mums, vīriešiem, ir jāiemācās valdīt pār sievietes vārdiem. Viņš [Māsters] teica, ka sievietes allaž nespēj būt mīlas un rūpīgas.”⁶⁵ Par pierādījumu tam, ka cilvēks īsā laika sprīdī spēj izmainīt savu vērtību skalu,

---

⁶² Ulberga, K. *Tur*. 92. lpp.

⁶³ Turpat 128. lpp.

⁶⁴ Turpat 152. lpp.

⁶⁵ Turpat 216. lpp.

kalpo persona ar pavārdu Smaidīgais. Ejot cauri labirintam, kura funkcija ir izmainīt cilvēka domāšanas veidu, pašā sākumā viņš vēlas nopirkt mašīnu un aizvest savu ģimeni uz Sočiem, taču Māstera pavadībā Smaidīgais nonāk pie atklāsmes, ka “vissvarīgākais uz pasaules ir mīlēt”⁶⁶. Taču šī atklāsmē diez cik ilgi viņā nedzīvo – komūnu šī persona pamet naida pilna, jo viņam rodas aizdomas, ka, meža mājā dzīvojošie, ir negatīvi noskaņoti pret pastāvošo iekārtu un veica pretvalstiskas, sodāmas darbības. Kā pēdējais pie pirmās grupas piederošajām personām minams Muliņš, kurš raksturots vismazāk. Par viņu ir uzzināms vien tas, ka jau no bērnības bijis draugs Johanam un Sinoptiķim, taču sīkāka raksturojuma nav.

Atšķirībā no pirmajā grupā iedalītajām personām, kuras visbiežāk tiek parādītas caur viņu darbībām un iekšējo pasauli, par **otrā grupā** esošajiem uzzināms caur stāstiem, atmiņām (visvairāk no Pāvela pierakstiem burtniecā-dienasgrāmatā), tāpēc var teikt, ka par šīm personām tiek stāstīts, bet tās netiek uzskatāmi parādītas.

Visvairāk aprakstītās personas šajā grupā ir Pāvela māte un tēvs (vārdā nenosaukti), jo tieši viņi ieņem ļoti svarīgu lomu puisi dzīvē. Pāvela māte, puikam vēl mazam esot nezināmu iemeslu dēļ izdarījusi pašnāvību, ir klātesoša gandrīz visās 1. personas stāstītāja nodaļās, viņa ir bijusi nozīmīgākais cilvēks Pāvela rakstura un dzīves uztveres veidošanā. Par viņu ir teikts: “Māte mums bija labsirdīga, lēnprātīga, žēlsirdīga un nenosodoša, nekad nestrīdējās un palīdzēja cilvēkiem, cik vien spēja.”⁶⁷ Šis raksturojums sasaucas par pašu Pāvelu, jo arī viņa personības veidošanā šīs ir nozīmīgākās kvalitātes. Pāvela tēvs ir rakstnieks, kurš pastāvošās iekārtas dēļ nespēj līdz galam novest nevienu publicēšanas vērtu romānu. Pēc sievas nāves viņš ieslīgst vēl dziļākā depresijā. Šīs personas veidošanā parādās visspilgtākais grāmatā esošais stereotips – viņš kļūst par VDK ziņotāju un pārtop par pavisam citu cilvēku, kuram ir “pelēkas bikses, brūns džemperis, salāpītas zeķes. Un galva. Es nemaz nezināju, ka tēta pierē ir tik apaļa un ausis tik mazas. Tagad viņš ir bijis pie friziera un kurpnieka (..) Viņš visu laiku kaut kur iet, kopš mammas nāves kļuvis par pulksteni”⁶⁸. Uz Pāvela tēva rakstura maiņu zīmīga ietekme ir bijušās sievas mātai Kaķerīnai, ar kuru viņš iepazīstas bērēs un vēlāk uzsāk kopdzīvi. Tieši viņa ir tā, kura izkārtojusi Pāvela tēva kļūšanu par VDK līdzstrādnieku-ziņotāju. Kaķerīnas raksturojumā autore izmanto tieša apraksta metodi: “(..) viņas smails vairāk atgādina ilgi cerētu apmierinājumu, nevis prieku un jautrību (..) vilnas jakas izstaiptās malu krokas nokarājas pāri milzīgajām krūtīm un vēderam.”⁶⁹ Kā vienīgā šīs personas

---

⁶⁶ Ulberga, K. *Tur*. 106. lpp.

⁶⁷ *Turpat* 200. lpp.

⁶⁸ *Turpat* 84., 85. lpp.

⁶⁹ *Turpat* 84., 99. lpp.

nodarbe tiek minēta pīrāgu cepšana, kas neviļus liek iedomāties par tādu banalitāti kā “mīlestības iešanu caur vēderu”, un savā ziņā tā arī attaisnojas – vienīgā atzinība pret šo sievieti, kuru romānā izteicis Pāvela tēvs ir par viņas ceptajiem garšīgajiem pīrāgiem. Tāpat visa romāna garumā cauri vijas nicinājums pret Kaķerinu, izteikts no Pāvela skatpunkta.

Ik pa laikam romānā parādās Pāvela vecākais brālis Margots, pie kura Pāvels kopā ar savu tēvu dodas ciemos, vēlāk ar viņiem kopā brauc arī Itālo. Arī viņa raksturojums ir gaužām niecīgs, vienīgi tiek teikts, ka Margots ir “liels un stiprs. Mūsu vecākais brālis piedzima, kad mammai bija astoņpadsmit, un aizgāja dzīvot meža mājā, kad viņam bija astoņpadsmit”⁷⁰. Par viņa lomu ģimenē un iemeslu, kāpēc devies prom no mājām, var tikai nojaust – visticamāk tas arī saistīts ar pastāvošo iekārtu, vēlmi nepakļauties un tai nepiederēt. Tāpat šīs personas ienākšana sižetā ir nozīmīga tāpēc, ka tieši pie viņa mājas atrodas visu brāļu, Pāvela, Itālo, Margota, mātes kaps.

Caur nēģera Džīmas tēlu romānā tiek ienesta maģiski-mītiska noskaņa, taču viņa personības veidošanas paņēmieni pašai autorei īpaši neglaimo – ir saskatāmas rasistiskas iezīmes pret citas ādas krāsas cilvēku, jau vien tas, ka Džīma tiek saukts par “brīvu nēģeri”, kā arī viņa lietotā valoda tiek primitivizēta līdz nenoteiksmes formām un nenosakāma iemesla dēļ pielīdzināta lībiskajam dialektam (“Tikai ne purvā noslīkt. Tas nav lab – rīt zems kopa ar tārpiem, tas nav lab.”⁷¹), turpretī raksta viņš skaidrā latviešu valodā. Vienīgā Džīmas funkcija romānā ir Pāvela izvilkšana no purva, taču tajā pašā laikā viņš nemitīgi dzīvo leģendās un nostāstos, kuri tiek stāstīti no komūnas iedzīvotāju skatpunkta, pašam sižetā neparādoties. Grāmatas pēcvārdā autore min, ka šādas leģendas par mežā dzīvojošu nēģeri patiešām agrāk bijušas.

Persona, kura pieder abām grupām, respektīvi, dzīvo Pāvela atmiņu stāstos (tātad parādās caur 1. personas stāstītāju) un romāna noslēgumā arī pats fiziski piedalās sižetā, ir Pāvela brālis Itālo – iemesls Pāvela noslēpumam un pierādījums tam, ka padomju vara cilvēkā spēj izraisīt arī pielūgsmi. Itālo ir pilnīgs pretstats brālim: viņš ir narcistisks un varaskārs jauniešs, kurš jau no bērnības sapņo kļūt par prezidentu un pasaules vadoni. Itālo ir skarbs un ļauns pret saviem tuvākajiem, viņa mīļākā nodarbe ir vadoņa runu sacerēšana, uzpošanās uzvalkā un to skaļa deklamēšana, taču neviens ģimenes loceklis neuzdrošinās mainīt Itālo iedomas, tam par iemeslu var kalpot vecāku vēlme ļaut dēlam izpaust sevi un sekot saviem mērķiem saistītiem ar pastāvošo iekārtu, tādā veidā būt drošiem, ka Itālo neskars problēmas ar politiskajām komitejām. Ik pa laikam romānā dota Itālo dzīves uztvere un filozofija: “Viņš

---

⁷⁰ Ulberga, K. *Tur*. 94. lpp.

⁷¹ Turpat 27. lpp.

teica, ka nosauļojušies cilvēki liecinot par piederību darbaļaužu šķirai, ne prezidentam. Viņš teica, ka saule prezidentu pazeminot, jo sauli neviens nespēj pārvaldīt.”⁷² Pirmoreiz fiziski parādoties romāna sižetā, Itālo sēž pie galda “pārliecies kaut kam, kas bija uz galda. Viņam rokās bija divi skalpeļi. (..) Brālis bija kļuvis kalsnāks, mati paaugušies, drēbes nekoptas, vaigi apauguši ar rugājem”⁷³. Kaut ārēji šis varonis ir mainījies, viņa iekšējā pasaule vēl joprojām ir kā iepriekš. Šim raksturojumam seko Pāvela noslēpuma atklāšana – viņš padarījis Itālo aklu, sapūšot brāļa acīs matu laku, jo nespēj pieņemt viņa narcistiskās vēlmes, apmātību ar sociālismu un ļaunumu, kuru puisis izstāro pret visiem, sevišķi saviem ģimenes locekļiem.

Epizodiski romānā parādās pastāvošo laiku raksturojošas personas – plecīgi vīri, kuri pārmeklē mājas (visticamāk VDK pārstāvji), karavīrs, Brežņevs, tāpat parādās arī mītiskas personas, kuras liek nojaust, ka komūnā dzīvojošie tām tic, piemēram, rāgānas (sauktas arī par vāravām), kuras zog ābeļziedus, taču visa romāna garumā tā arī netiek atklāts, kāpēc viņas to dara, tiek minēta skandināvu mīlestības un auglības dieviete Freija un vieta, kur skandināvu karotājus uzņem pēc nāves – Valhalla, tāpat ir arī tēli no sengrieķu mitoloģijas – Tēsejs, Ariadne, Mīnotauris un Hermejs.

Romānā “Tur” iesaistītās personas var iedalīt divās grupās – pirmajā grupā esošie paši piedalās romāna sižetā un tiek uzskatāmi parādīti, taču par otrajā grupā iedalītajām personām tiek tikai pastāstīts no kāda varoņa, lielākoties Pāvela, skatpunkta.

Kristīne Ulberga katru romānā “Tur” iesaistīto personu veido pēc citādākas shēmas, visbiežāk izmantojot netiešo raksturojumu un analogijas principu, iesaistīto personu raksturojumi nav paredzami, tāpat viņi visi romānā pilda noteiktu funkciju – atklāj komūnā dzīvojošo daudzveidību, spēlē nozīmīgu lomu Pāvela dzīvē un personas veidošanā, norāda uz pastāvošo laiku un iekārtu.

Kristīnes Ulbergas romānā “Tur” iesaistītās personas tiek raksturotas visas grāmatas garumā. Viņu personības iezīmes netiek atklātas uzreiz, bet gan fragmentēti izkaisītas sižeta garumā, respektīvi, sākumā tiek nosaukts tikai varoņa vārds vai dots mazs ieskats fabulas līmeņa raksturojumā, un, sižetam ritot, pakāpeniski tiek atklāta katras personas iekšējā pasaule, viņa uzskati un pārliecības.

Salīdzinot abos romānos veidoto personu sistēmu, var secināt, ka rakstnieču pielietotās metodes var sasaistīt ar literatūrzinātnieces Šlomas Rimmonas-Kenanas izdalītajiem trīs veidiem – tiešs apraksts, netiešs apraksts un raksturojums pēc analogijas principa –, taču

---

⁷² Ulberga, K. *Tur*. 164. lpp.

⁷³ Turpat 175., 181. lpp.

iegūtie rezultāti pilnīgi dažādi. Romānā “Istaba” lielākoties personas radītas ļoti analogiskas, stereotipiskas un virspusējas, turpretī romāna “Tur” personas raksturotas ne tikai fiziskā, bet arī garīgā un emocionālā līmenī, respektīvi, tiek doti viņu iekšējo pasaulu raksturojumi, tieksme pēc garīgās izaugsmes un uzskati, nostāja par “ār pasaulē” notiekošo.

Laima Kota personas veidojusi ļoti shematiskas, tās ir tikpat pelēkas un seklas kā 80. gados pastāvošā iekārta Latvijas teritorijā – šīs personas ir ļoti stereotipiskas Padomju Savienības kultūrā, teju katrā komunālajā dzīvoklī tādas mitinājās. Romāna “Istaba” varoņi tiek raksturoti ļoti virspusēji un rodas sajūta, ka to raksturojums pat neiesniedzas naratīvā, bet gan paliek fabulas līmenī. Kristīnes Ulbergas romānu var saukt par pretstatu, tur varoņi savā ziņā tiek atdzīvināti, ir skaidri zināmi viņu pārdzīvojumi, iekšējās pasaules skaistums vai tieši pretēji viss neglītāis, kas slēpjas viņu pagātnē. Romānā “Tur” izmantotas divu veidu pieejas personu veidošanā: 1) personas piedalās sižetā un tiek uzskatāmi parādītas; 2) par personām uzzinām no pārējo (visbiežām Pāvela) stāstiem.

Abos romānos personu raksturojums netiek dots uzreiz, tas fragmentēti izkaisīts pa visu sižetu, neļaujot novērst koncentrēšanos visa lasīšanas, kā arī analizēšanas procesā.

2.2. Redzpunkts jeb stāstītājs – naratīva pamats

Literatūrzinātnieki Luks Hermans un Barts Vervaicks grāmatā “Naratīva analīzes rokasgrāmata” saka: “Par pierastu parādību ir kļuvis uzskats, ka grāmatas autoru nedrīkst sajaukt ar grāmatas stāstītāju. Tomēr pilnīgi šķirt šos divus terminus būtu neadekvāti. Piemēram, autobiogrāfiskajā literatūrā parādās ļoti tuva saikne starp autoru, stāstītāju un grāmatas varoņiem. Diskusijas, kuras dažbrīd rodas par it kā nepareiziem izteikumiem daiļliteratūrā arī pierāda, ka teorētiskais šķīrums starp autoru un stāstītāju praksē īsti skaidrs netop. Cītreiz autors pat tiek apsūdzēts par izteikumiem, kurus it kā teicis viņa grāmatas varonis. Tas parāda, ka saikne starp autoru un stāstītāju nereti atklājas ideoloģiskā līmenī.”⁷⁴

Runājot par autora un stāstītāja saikni, nereti tiek lietots termins “implicītais autors”, par ko latviešu literatūras pētniecībā rakstījis Harijs Hiršs grāmatā “Autora pozīcija romānā”. Šis implicītais autors ir neredzams, viņš atklājas grāmatas valodas izvēlē, viņš izvēlas, kā tiks iepazīstinātas personas utt., taču, piemēram, ideoloģija grāmatas autoram un varoņiem var atšķirties. Blakus implicītajam autoram pastāv termins “dramatiskais autors”, kura teoriju plašāk izvērsis austriešu literatūrzinātnieks Franss Karls Štancelis (*Franz Karl Stanzel*, 1923).

---

⁷⁴ Herman, L., Vervaeck, B. *Handbook of Narrative Analysis* 16. lpp.

Dramatiskais autors nav kāds no grāmatas varoņiem, taču viņš kļūst redzams caur pirmās personas stāstījumu.⁷⁵

Laimas Kotas romāna “Istaba” pirmajā nodaļā tiek teikts: “Pasniedzis mīksto baltmaizi, skolnieks sapīka. Viņš redzēja, kā skolotāja, viļinot maizi pa sirdsdārģo zīmējumu, izdzēs cītīgi izzīmēto Zeva galvu.”⁷⁶ Romāns sākas un arī tālāk risinās 3. personas stāstījumā, kas rit pagātnes formā (vienā vietā tekstā atrodama nākotnes forma, taču tā vairāk izskatās pēc nejaušības) un tajā vienskaitlis mijas ar daudzskaitli, atkarībā no fokusā esošā notikuma un cilvēkiem, kas tajā piedalās. Šis stāstītājs nepiedalās pašos romānā risinātajos notikumos, bet skatās uz visu it kā no malas un sevi neatklāj, tāpēc var teikt, ka šis naratora veids pieder pie vizinošā stāstītāja, respektīvi, viņš zina visu par romāna varoņiem un notikumiem ne tikai romāna sižeta risināšanās laikā, bet arī pirms tā. Romāna autore stāstītāju veidojusi ļoti vienkāršotu un shematisku, nepievēršot uzmanību detalizācijai, spēlei ar valodas iespējām, redzespunkta maiņu utt.

Romāns sākas ar dialogiem, kuri risinās kādā nodarbībā mākslas vidusskolā. Šeit stāstītājs iepazīstina ar romāna galveno varoņi Margrietu, kura ir naratora stāstījuma centrā līdz pat brīdim, kad viņa pārceļas uz komunālo dzīvokli – no šī brīža fokuss tiek bieži mainīts no viena cilvēka vai notikuma uz otru, dažbrīd tas notiek pilnīgi negaidīti: “Virtuvē kā sastinguši stāvēja Roza Borisovna un Ārons Markovičs, atvērta kūku kastīte abiem pa vidu. (...) Damm-dam bungu skaņa pamodināja gulošo Afgāni kā attāli dunošs pērkons.”⁷⁷ Kā arī diezgan regulāri novērojama stāstītāja iemiesošā kādā no romāna personām, notiekošo rādot no viņa skatpunkta (“Margrieta ieklausījās, kā atveras durvis. Klusu, bez bramanīga blīkšķa. Tā mājās pārradās Romāns. Viktoram atnākot, durvis rezonēja no kāda brezenta kulē iesieta instrumenta.”⁷⁸), taču nepārejot uz 1. personas stāstījumu, izņemot brīžus, kad tie ir dialogi un katrs varonis stāsta par sevi vai no sava redzespunkta kaut ko apraksta, vai arī iekšējie monologi, kurus persona nepasaka skaļi, piemēram, “mums būs ebreju kāzas, to Ārons Marovičs nepateica”⁷⁹.

Romānā ir ļoti daudz dialogu, tie ir neatkarīgi no stāstītāja – viņš pats tajos neiejaucas, taču rodas sajūta, ka viņš ļoti uzmanīgi klausās no malas, jo diezgan bieži tie organiski pāriet naratora stāstījumā par notiekošo: ““Pilsoņi kaimiņi, tagad notiek akts “Ekspropriētā ekspropriācija!” “Šī manta nu pieder tautai.” Tā bija gara nakts. Kaimiņi dziedāja līdz rīta

---

⁷⁵ Kota, L. *Istaba* 16.–18. lpp.

⁷⁶ Turpat 7. lpp.

⁷⁷ Turpat 136. lpp.

⁷⁸ Turpat 128. lpp.

⁷⁹ Turpat 188. lpp.

gaiļiem latviešu, krievu, ukraiņu un pat gruzīnu dziesmas par mājām.”⁸⁰ Tāpat ir ar kāda varoņa tiešo runu, kura pēkšņi pāriet nesaistītā tekstā un tiek turpināta no stāstītāja redzespunkta: ““Romān, kas noticis?” pārbijusies iesaucās TamarGrigorjevna. Viņa bargi paskatījās uz Afgāni un mēmi, bet izteiksmīgi jautāja, kas noticis, jūs, pilsoni Afgāni, gan jau kaut ko zināt?”⁸¹

Ieskats personu iekšējā pasaulē un viņu izjūtās ir gaužām niecīgs – tikai tik, cik parādās viņu nostāja un domas par pastāvošo iekārtu Latvijas teritorijā. Savā ziņā tas ir ļoti labi izskaidrojams ar stāstījuma veidu – tas risinās trešajā personā un cilvēku emocionālajā un apziņas pasaulē neieskatās gandrīz nemaz.

Jau pašā romāna sākumā ir pamanāms, ka lielu daļu naratora stāstījuma aizņem apraksti, un turpmākais grāmatas teksts to apliecina aizvien vairāk un vairāk. Sākumā tie ir plaši telpas un tajā atrodamo priekšmetu apraksti (“Virtuvē bija trīs nelieli ar dažādu vaskadrānu segti galdiņi.”⁸²), mazliet vēlāk tos papildina personu ārējā izskata un uzvedības izklāsts (“Vīrietis bija ļoti kustīgs, izskatījās inteligēnti, diplomāta portfeli turēja padusē, matus bija atsukājis kā piecdesmito gadu komjaunieši, un viņa žaketes piedurknes bija atrofītas līdz puselkonim.”⁸³) un visbeidzot vērojami ļoti daudz mākslas darbu, gleznošanas paņēmieni un ikonu, kā arī citu priekšmetu restaurēšanas tehniku apraksti – “Ikonas Margrieta restaurēja tikai dienas gaismā, bet, ja negaidīti uznāca pievakare, aizdedza sveces. Krāsas ieguva citu toni. Pie elektriskā apgaismojuma ikonas neglezno, tāds ir nerakstīts likums.”⁸⁴

Laima Kota romānā “Istaba” radījusi vienkāršotu trešās personas stāstītāju, kurš visus notikumus stāsta it kā no malas. Visa romāna sižeta laikā narators ir klātesošs, taču sevi nekad neatklāj. Viņu var pieskaitīt viszinošajam stāstītājam – zina pilnīgi visu (cik nu tas romānā ir atklāts) par katru no grāmatas varoņiem, kā arī vienmēr ir klāt notikumos, kaut gan dažbrīd tie rit paralēli. Ik pa laikam stāstītājs iemiesojas kādā no romāna personām un caur viņa redzespunktu vai domām skatās uz notiekošo vai, piemēram, apraksta citu varoni.

Romāna “Istaba” autores radītais stāstītājs ir ļoti shematisks – kāds tas ir romāna sākumā, tāds paliek līdz pat pašām beigām, neizmainoties un nesniedzot smalkāku pieeju redzespunkta veidošanā.

Romānā “Istaba” naratoram ir aprakstītāja funkcija – viņš apraksta un parāda notikumus, kuros pats neiesaistās, kā arī nevirza grāmatā atspoguļoto notikumu un sižeta

---

⁸⁰ Kota, L. *Istaba* 120. lpp.

⁸¹ Turpat 210. lpp.

⁸² Turpat 32. lpp.

⁸³ Turpat 150. lpp.

⁸⁴ Turpat 22. lpp.

gaitu. Var secināt, ka šim stāstītājam piemīt kaut kas no implicītā autora – viņu ir iespējams sasaistīt ar pašu romāna autori, kura agrāk mācījusies Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā, kā arī šis stāstītājs visa romāna gaitā paliek neredzams.

Kristīnes Ulbergas romāns “Tur” sākas ar tekstu: “Pāvels apstājās, atspiedās ar pieri pret egles stumbru un ievilka gaisu. Palūkojies uz kājām un tad uz rietumiem, atsāka skriet. Viņš negribēja atskatīties uz kraukļu baru, kas klusējot planēja pa pēdām.”⁸⁵ Varētu šķist, ka viss ir ļoti vienkārši – romāna sākumā nepārprotami ir 3. personas stāstītājs, kurš uz notikumiem raugās no malas un par visu stāsta pagātnes formā, taču tad rakstniece sāk rotaļāties ar gramatisko laiku, personas formu un skaitļa kategoriju. Kamēr Pāvels viens pats maldās pa mežu, naratora stāstījumā ik pa laikam iezogas pārdomas no puisa skatpunkta – tās imitē Pāvela monologu, taču nekā uzskatāmi netiek atdalītas no stāstītāja teksta. Tieši tāpat tiek parādīti Pāvelam tuvu cilvēku monologi, kuri risinās puisa galvā: “Pāvels dzirdēja vectēva vārdus. (..) Kad cilvēks mirst, viņš teica, ja vien tas notiek lēni un prātīgi, vide ap viņu mainās, uzrodas nāves zīmes.”⁸⁶

Romāna turpinājumā 3. personas stāstījums plūstoši pāriet uz 1. personu. Šādā veidā redzespunkts turpina mainīties līdz pat romāna noslēgumam.

Kā iepriekš minēts, 3. personas stāstītājs uz notikumiem raugās no malas un pats tajos nepiedalās, tāpēc var teikt, ka šis narators ir implicītais autors. Lielākoties 3. personas naratīvs tiek fokusēts uz komūnā notiekošo, un atkarībā no centrā esošo personu daudzuma tas ir vienskaitlī vai daudzskaitlī. Tāpat no šī naratora skatpunkta tiek risināta lielākā daļa romānā esošo dialogu vai arī tiek atstāstīti dialogi, kuri starp romāna varoņiem risinājušies agrāk, piemēram, Māstera un Džonija saruna: “Viņš man jautāja, vai es bieži smeļoties. Atbildēju, ka smeļos gan, ja ir, par ko.”⁸⁷ Nozīmīga 3. personas naratora iezīme ir darbība dažādos laikos, respektīvi, viņš ir galvenais stāstītājs sižetā, kas norisinās 80. gados, kā arī no viņa skatpunkta tiek rādīts Johans, Džonijs un Sinoptiķis, kuri komūnas mājā atgriežas pēc 20 gadiem. Šī laika distance dod iespēju paraudzīties uz komūnā dzīvojošo cilvēku viedokli par līdzgājējiem un notikušo pēc ilgāka laika perioda. Tāpat tieši šis romāna nodaļas aizved pie galvenā varoņa rakstītās dienasgrāmatas – to Johanam atdevusi ciemata pasta nodaļas darbiniece un tagad viņš saviem draugiem to lasa priekšā.

---

⁸⁵ Ulberga, K. *Tur*. 9. lpp.

⁸⁶ Turpat 15. lpp.

⁸⁷ Turpat 122. lpp.

Pirmās personas stāstītāja fokusā ir Pāvela atmiņas vai pieraksti viņa dienasgrāmatā, tāpēc šajās vietās par naratoru var saukt romāna galveno varoni, jo par notikumiem uzzinām no viņa skatpunkta. Tieši šajās romāna nodaļās ir iespējams uzzināt par gandrīz visām romānā esošajām personām. Lielākoties stāstījums rit vienskaitļa formā (“Es vēl arvien sēžu uz krēsla istabas vidū.”⁸⁸), taču nereti to nomaina daudzskaitlis, kad ar Pāvelu stāstījumā kopā ir vēl citas personas: “Mēs – vecmamma, vecpaps, Itālo un es – kāpjām lejā pa trepēm. Vakarā mēs atkal uzkāpsim.”⁸⁹ Pāvela dienasgrāmatas romāna nodaļās ir vērojamas spēles ar gramatisko laiku – pārsvarā stāstījums rit tagadnes formā, taču tas vienmērīgi pāriet uz pagātnes vai nākotnes formu, nemitīgi tās jaucot un iepludinot romāna sižetā pat vienas rindkopas, blakus esošu teikumu vai teikuma daļu ietvaros, piemēram, “tētis ies uz mammas bērēm rūtainās biksēs un dzeltenā jakā. Viņš laikam grib, lai vecmamma viņu par to nogalina, un tad viņš iekritīs vienā bedrē ar mammu”⁹⁰. Nākotnes izteiksme daudzskaitļa formā atrodama arī Pāvela stāstījumā par viņa un tuvinieku izturēšanās veidu, iekšējo sajūtu, pārdomu konstatāciju: “Mēs paēdīsim brokastis un iesim it kā pastaigādamies gar mātes kapu, turp un atpakaļ, pašiem nemanot izravēsim katru zaļas zāles stiebru ap meža ziediem (..) Mēs būtu gatavi slēgt līgumu ar nelabo. Iemainīt visu pasaules dzīvību pret mammu.”⁹¹ Tāpat dažviet Pāvela stāstījumā sastopama atstāstījuma forma – kāds cits viņam stāsta par notikušo, ko pats konkrētajā situācijā esošās psiholoģiskās nestabilitātes dēļ nav uztvēris vai nespēj atcerēties. Tāds brīdis ir puīša mātes bēres, kad pēc šī notikuma tuvinieki “teica, ka pēc mācītāja pieskāriena es esot izskrējis no kapličas un nesies prom pa galveno kapu maģistrāli.”⁹² Dažbrīd 1. personas stāstījumā iezogas 3. persona – kad Pāvelam ir aizsietas acis, viņš pats par sevi runā it kā no malas, ieslēdzot stāstījumā vispārīgus apgalvojumus par cilvēka būtību: “Viņš negrib, lai Sinoptiķis grābstās gar viņa padusēm un pleciem, cilvēks negrib, lai Sinoptiķis visu zina labāk.”⁹³ Tomēr šāda formu pārbagātība ne vienmēr liecina par ļoti labi izstrādātu sižetu, šajā gadījumā lēcieni no viena gramatiskā laika vai formas otrā ir mazliet pārspīlēti, tie rada sadrumstalotību un romāna sižeta norisē neko būtisku nemaina. Šī daudzveidība tikai lieki novērš uzmanību no stāsta, kas jau tā ir pietiekami sadalīts, plūstot vairākās laiktelpās un sižeta līnijās vienlaicīgi.

---

⁸⁸ Ulberga, K. *Tur*. 16. lpp.

⁸⁹ *Turpat* 16. lpp.

⁹⁰ *Turpat* 17. lpp.

⁹¹ *Turpat* 96. lpp.

⁹² *Turpat* 20. lpp.

⁹³ *Turpat* 84. lpp.

Visa romāna sižeta garumā ik pa laikam parādās varoņu stāsti – pārsvarā tie ir 3. personas naratora skatījumā, taču šajā gadījumā ir skaidri zināms, ka stāstītājs ir konkrēta persona, caur kuras redzespunktu uzzinām par notikumiem, kā, piemēram, Johana stāsts par vikingu karavadoni Juhanu un viņa sirojumiem Kursā vai Johana paša atmiņu stāsts par savu jaunību, vai Sinoptiķa stāstījums par to, kāpēc visi viņi sauc par Sinoptiķi, kā arī citu romāna varoņu stāsti par veco nēģeri Džīmu.

Vēl kāda romāna stāstījuma īpatnība ir burtu šrifta maiņa divās grāmatas epizodēs. Pirmā – nēģera Džīmas Lielvārdes jostas skaidrojums, kas līdzinās senai teikai par kādas tautas, konkrētāk latviešu tautas, izcelšanos un, pēc literatūrfilozofes Ievas Kolmanes teiktā, ir atsauce uz Tibetas priesterieni Dinu Rīsu, kura it kā ir tulkojusi Lielvārdes jostas zīmes kā latviešu vēsturi.⁹⁴ Šeit redzespunkts ir skaidri zināms, kā arī burtu izskata maiņa ir racionāli izskaidrojama: tas ir mēģinājums tekstu vizuāli padarīt līdzīgāku rokrakstam. Otra – Itālo sacerētā kārtējā vadoņa/prezidenta runa, šeit šrifts līdzinās ar rakstāmmašīnu iespiestam tekstam, taču īsti nav saskatāms iemesls vizuālajām izmaiņām, jo teksta intonāciju tas nekādā ziņā nemaina.

Romānā “Tur” Kristīne Ulberga radījusi divu veidu stāstītājus – implicītā autora 3. personas naratoru, kurš uz notiekošo skatās no malas, paliek anonīms un pats sižetā nepiedalās, un 1. personas galvenā varoņa Pāvela naratoru, kurš par situācijām stāsta no sava redzespunkta. Dažbrīd vieni un tie paši notikumi tiek rādīti no abu stāstītāju skatpunkta.

Autore romāna “Tur” stāstītājos ielikusi teju visu iespējamo, respektīvi, ir stāstījums gan pagātnē, gan tagadnē, gan nākotnē, un tas nemitīgi tiek pārņemts no viena uz otru, radot daudzveidības pārbagātību, kura dažbrīd šķiet pavisam lieka un nevajadzīga, jo romāna tekstā diži neko jaunu neatklāj un nepastāsta.

Romānā “Tur” daudzskaitļa forma pamīšus mainās ar vienskaitli, atkarībā no stāstījuma centrā esošo personu daudzuma, respektīvi, ja fokusā atrodas vairāki romāna varoņi, tad stāstījums rit daudzskaitlī, ja tikai viens, tad vienskaitlī. Tas liecina par to, ka stāstītāji redz, kas notiek ar katru personu romānā, un centrā liek konkrētajā brīdī svarīgāko notikumu.

Salīdzinot romānā “Istaba” un romānā “Tur” veidotos stāstītājus, var secināt, ka tie ir ļoti atšķirīgi. Laima Kota izveidojusi ļoti vienkāršotu 3. personas stāstītāju, kura stāstījums rit pagātnes formā. Šis narators uz notikumiem raugās no malas un pats tajos neiesaistās. Turklāt šis stāstītājs visa romāna gaitā paliek nemainīgs, proti, lielākoties visi notikumi tiek stāstīti no

---

⁹⁴ Kolmane, I. *Ejam malup un augšup*. Kalpiņa, R. (red.) *Domuzīme*. Rīga: A/s “Cits medijs”, 2017. Nr.3, 50. lpp.

viņa skatpunkta, ik pa laikam pārejot romāna varoņu dialogos, kad centrā esošie atgadījumi tiek rādīti no viņu redzespunkta.

Romānā “Istaba” vērojama ļoti bieža un negaidīta fokusa maiņa – no viena notikuma vai personas tas pēkšņi pārlec pie cita.

Turpretī Kristīne Ulberga stāstītāja sistēmu veidojusi sarežģītāku. Romānā “Tur” ir radīti divi veidu naratori – viens 3. personas, kurš uz notikumiem raugās no malas un otrs 1. personas, kurš parādās Pāveta dienasgrāmatā, respektīvi, tajā aprakstītie notikumi tiek rādīti no galvenā varoņa skatpunkta. Tāpat K. Ulbergas romānā stāstījums rit dažādās formās (ir gan tagadne, gan pagātne, gan nākotne), izmantots vienskaitlis un daudzskaitlis, atkarībā no fokusā esošo personu skaita, taču šis valodas līdzekļu pārdaudzums rada sadrumstalotības sajūtu un neko būtisku romāna sižets no tā neiegūst.

Lai gan teorijas to bieži cenšas noliegt, taču šajā gadījumā abu romānu 3. personas stāstītājus var pielīdzināt implicītajam autoram, par pierādījumu tam ņemot pazīmes (stāstītājs uz notikumiem raugās no malas, sižetā neiesaistās) un spēju sasaistīt notiekošo ar pašu rakstnieču personīgo dzīvi, piemēram, Laima Kota ir mācījusies Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā, bet Kristīne Ulberga agrā vecumā uzsākusi dzīvi komūnā.

2.3. Laiktelpa romānos

Jēdzienā “laiktelpa” ietilpst divi objekti – laiks un telpa –, kuri parasti tiek skatīti kopā. Naratoloģijas problēma ir laika koncepta skaidrošanā. Teorijā ne tik svarīgs ir fakts, cik ilgi notikums tiek risināts, bet gan kādas detaļas literārā darba autors izmanto, lai raksturotu ainu, kas notiek konkrētajā telpā un konkrētajā laika sprīdī.⁹⁵

Laimas Kotas romāna “Istaba” darbība galvenokārt norisinās Rīgā, kur dzīvo un mācās galvenā varone Margrieta. Salīdzinot ar tālāk dotajiem iekštelpu aprakstiem, āra vides un dabas attēlojums ir gaužām niecīgs. Ik pa laikam tekstā tiek iesprausti kādi ielu nosaukumi vai, ka “ar Āronu Markoviču viņa [Margrieta] satikās parkā, uz soliņa, uz kāda stūra”⁹⁶, taču šie vietu iestarpinājumi nekādā ziņā nav konkrēti, tie romāna sižetā neko būtisku nemaina, tikpat labi nosauktās vietas varētu aizvietot ar citām un īsti nekas nemainītos.

Sākuma telpa ir Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola, Ļeņina ielā 49 (tagadējā Brīvības iela 49). Konkrēts laiks nav dots, taču tas ir izsecināms – autore to viltīgi noslēpj starp

⁹⁵ Farner, G. *Literary Fiction. The ways we read narrative literature*. London; New York: Bloomsbury Publishing, 2014. 181.–182. lpp.

⁹⁶ Kota, L. *Istaba*. 74. lpp.

piebildēm un dažādām norādēm, taču jau pašā romāna sākumā rakstniece, šķiet, pieļāvusi neuzmanības kļūdu, jo tiek teikts, ka “cilvēki četrdesmit gadu pēc kara lēnām atkopās, iestājās komunistu partijā, uzradās naudiņa, pašapziņa un vēlme dzīvot skaisti”⁹⁷, tas nozīmē, ka romāna sākuma laiks ir 1985. gads, jo karš beidzās 1945. gadā. Taču vēlāk, kad Margrieta jau ir ievākusies komunālajā dzīvoklī, norisinās kaimiņa Viktora dzimšanas dienas un slepenas 18. novembra, Latvijas dzimšanas dienas, svinības, pēc loģiska matemātiska aprēķina ir iespējams izsecināt, ka šeit runa ir par 1982. gadu, jo ir teikts – “bet kurā gadā jubilāram bija jāpiedzimst, ja tortē dega sešdesmit četras svecītes? Visi svinētāji izskatījās tādi pajauni”⁹⁸. Pieņemot, ka sižeta veidošanā autore pieļāvusi kļūdu, var teikt, ka romāna sākuma laiks ir 1980. gadu sākums.

Tāpat visa romāna naraīva laikā ir ļoti daudz norāžu uz to, ka darbība risinās padomju laikos – pirmkārt, ielu nosaukumi Rīgā; otrkārt, cilvēku ironiski lietotās pastāvošās nomenklatūras uzrunas “biedrs”, “biedre”, “pilsone”, kas lietoti arī dažādās kombinācijās, kā “biedre pilsone” un tamlīdzīgi; treškārt, dažādu padomju laikiem raksturīgu aizliegumu vai ikdienišķi dīvainu parādību apraksti – “baznīcu aplaupītājus likums bargi nesodīja. Kā var iesēdināt uz gadiem, ja apzagta tikai baznīca? Dieva, biedri padomju pilsoņi, taču nav. Zinātniskais komunisms un marksisms-eņģelisms-ļeņinisms māca, ka reliģija ir opijs tautai, varbūt gribat pamēģināt, ko? Par vēlmēm apmeklēt dievnamu metam ārā no partijas, no skolas, no augstskolas, no darbvietas, gan spartiska dzīve apskaidro māņos grimstošos”⁹⁹ vai “ja padomju vara izdod kādu likumu, ir jāizdomā, kā to apiet. Šo gudrību iezīžam ar mātes pienu. To jau zina ikviens, kurš te piedzimis”¹⁰⁰.

Pirmā Margrietas dzīvesvieta Rīgā ir kopmītne pašā pilsētas centrā, konkrētas vietas nosaukums nav dots. Romānā “Istaba” ir ļoti daudz detalizētu un viegli vizualizējamu telpu aprakstu: “Kopmītnē dzīvot varēja, ja zināja savu teritoriju. Sadzīvošana vienkārša. Lielā istaba, kur dzīvoja vēl septiņas no lietišķajiem, katrs bija iezīmējis savu vietu, ar aizkariņiem izveidojot nodalījumu. Toties kopmītne atradās Rīgas centrā. Ekstra. Lukss!”¹⁰¹

Kad Margrieta pārceļas uz komunālo dzīvokli (atrašanās vieta Revolūcijas (tagadējās Matīsa ielas) un Stučkas ielas (tagadējās Tērbatas ielas) krustojums), kur vēl bez viņas dzīvo septiņi cilvēki sešos “dzīvokļos”, kā arī tajā ir koplietojamā istaba un virtuve, lielākoties visi notikumi un sižets risinās tur, tāpēc no šī brīža (jau romāna sākumdaļas) seko ļoti plašs

---

⁹⁷ Kota, L. *Istaba*. 29. lpp.

⁹⁸ Turpat 95. lpp.

⁹⁹ Turpat 24. lpp.

¹⁰⁰ Turpat 167. lpp.

¹⁰¹ Turpat 15. lpp.

komunālā dzīvokļa telpas attēlojums. Zīmīgi teikts, ka Margrietai piešķirtās istabas loga ģeogrāfiskais novietojums vērsts uz rietumiem – tas ir laiks, kad ļaudis par visu vairāk grib aizceļot un uzzināt, kāda ir dzīve aiz “dzelzs priekškara”, viņi vēlas būt brīvi. Kā arī tas ir pārmaiņu, pārkārtošanās (*perestroikas*) vēstnesis, kas Latvijā norisināsies 80. gadu otrajā pusē. Tāpat, izkaisīti visa romāna garumā, tiek doti apraksti par telpu izvietojumu dzīvoklī, to iekārtojumu, piemēram, “virtuve bija liela, plaša, nokrāsota tirkīzzilā eļļas krāsā, dzeltenīgi notaukotiem griestiem – kā vaniļas mērce no īstiem lauku olu dzeltenumiem. Skanēja pie sienas piestiprināts reproduktors”¹⁰² vai “[Margrieta bija] izpētījusi dzīvokli. Tas bija neizsakāmi plašs, liels, bet izskatījās kā sastīģēts, lauskās sadrumstalots trauks. Kā savandīta noliktava, kurā saliktas, sasviestas lietas no dažādiem laikmetiem un stiliem. Izskaidrojams vienkārši. Katrā no istabām dzīvoja dažādi cilvēki. Katrs savu lauskas daļu bija centies labiekārtot atbilstoši savai rocībai un sapratnei par ērtu dzīvi”¹⁰³. Margrietas istaba ir aprakstīta vairākkārt. Taču jāsaprot, ka šo dažādo telpu aprakstu vienīgā funkcija ir attēlot vidi, kādā grāmatas galvenie varoņi dzīvo un uzturas, nekādu dziļāku pamatojumu īsti tiem atrast nav iespējams.

Tāpat tiek attēlota maģiska vieta dzīvokļa gaitenī, kur varoņi pakļūp uz līdzenas vietas tā, it kā tur būtu kāds šķērslis. Bieži, šajā vietā nokrītot vai pieskaroties pie sienas, cilvēkiem rādās vīzijas ar iepriekš nepiedzīvotiem notikumiem: “Kā filmas paātrinājumā Margrieta uzplaiksnījumā ieraudzīja lielu, plašu telpu bez gala un malas, kur gaisma plūda no augšas un visurienes kā no milzu katedrāles kupola.”¹⁰⁴ Zlata to raksturo kā istabu, “kur katrs beidzot jūtas savā ādā. Tā slepenā vēlmju istaba ir te, mūsu Revolūcijas ielā trīspadsmīt, dzīvoklis numur seši”¹⁰⁵. Šāda parādība, protams, nav racionāli izskaidrojama, kā arī romānā netiek tēlota šī “laimīgā zeme” caur visu dzīvokļa iemītnieku acīm, piemēram, Romāns pakļūpot tikai nolamājas un dodas tālāk ikdienas gaitās. Pirmkārt, to varētu skaidrot ar ticību pārdabiskajam, respektīvi, šo nezināmo telpu spēj redzēt tikai tie, kuri nenoliedz paralēlu pasaulu esamību (romānā tas īsti pieminēts un plašāk izklāstīts netiek). Otrkārt, ļoti iespējams, ka dzīvokļa iedzīvotāji šo neparasto atgadījumu spēj piedzīvot tikai afekta stāvoklī, piemēram, Zlata vīziju redz pakļūtop alkohola reibumā, bet Margrieta gleznojot uz sienas (ja radošu procesu uzskatām par tādu kā ieiešanu starpstadijā starp esamību un neesamību). Visbeidzot,

---

¹⁰² Kota, L. *Istaba*. 32. lpp.

¹⁰³ Turpat 39. lpp.

¹⁰⁴ Turpat 263. lpp.

¹⁰⁵ Turpat 97. lpp.

treškārt, to var skaidrot kā cilvēku zemapziņā esošu uzstājīgu vēlmi pēc brīvības un neatkarības.

Paralēli komunālā dzīvokļa aprakstam, kurā uzturas Margrieta un pārējie romāna varoņi, ik pa laikam parādās arī kādas citas vietas, piemēram, profesora Volfganga Hrizobalda Taubes dzīvoklis-laboratorija, kurā tiek izgatavots papīrs, vilciens no Rīgas uz Maskavu, kad Margrieta un Zlata dodas peļņas braucienā (apspēlējot braucējus kāršu spēlēs) – šeit minētas, bet ne aprakstītas daudzas vilciena pieturas vai caurbraucamās vietas, kā Rēzekne, Kazaņa, Volgas upe, Sverdlovska, Novosibirska, Sibīrija, Vladivostoka. Tiek pieminētas fabrikas, taču nav nekādu skaidrojumu, kur tās atrados un kā tajās izskatās vai veca lauku māja, kas “stāvēja nomaļus, tukša, no Rīgas patālu”¹⁰⁶. Tāpat vienu reizi minēta Daugava un Vanšu tilts, uz kura stāv Margrieta, Ķeguma aizsprosts un vīzu kārtošanas birojs Anrī Barbisa ielā (tagadējā Aristida Briāna iela), kas iekārtots bijušajā Stricka muižas namā (šobrīd K. K. fon Stricka villa).

Kā iepriekš minēts, par laiku var spriest pēc dažādiem notikumiem. Tiek pieminēts Mihails Gorbačovs, kurš no 1985. gada bijis Padomju Savienības komunistiskās partijas ģenerālsekretārs. Apraksti par mūzikas grupām vai izpildītājiem, kādi Latvijā ir pazīstami un ieguvuši popularitāti, kā “Dzeltenie pastnieki”, Ieva Akuratere, Aija Kukule, Nora Bumbiere un citi. Romāna tekstā minēts 26. aprīlis, vēlāk, pēc apraksta par Černobiļas atomelektrostacijas kodokatastrofas, ir saprotams, ka tas ir 1986. gads.

Laiks rit lineāri, taču ir ļoti daudz analepšu – nesenāki stāsti par varoņu dienas laikā piedzīvoto vai senākas pagātnes notikumi par darbojošos personu dzīves gājumu, kurus bieži izraisa nostalgiskas pārdomas vai citu varoņu ieminēšanās par bijušo. Tā kā romāns rakstīts trešajā personā, bieži vairākas laiktelpas rit paralēli, respektīvi, laiks ir viens un tas pats, piemēram, viena diena, taču vairāku nodaļu garumā aprakstīts atšķirīgās telpās, kurās atradušies dažādi romāna varoņi.

Laimas Kotas romānā “Istaba” tiek sniegts ļoti labs materiāls laiktelpas analīzei – tas atbilst naratoloģijas teorijas traktētajai, iepriekš minētajai koncepta skaidrošanas problēmai, respektīvi, L. Kota romānā atspoguļoto laiku vairums gadījumu, nevis nosauc, bet gan attēlo, ieslēpjot dažādos konkrētajam laikposmam raksturīgos atkuālos notikumus, varoņu savstarpējās sadzīves ainās utt.

Romānā “Istaba” telpai vairāk vai mazāk ir aprakstoša funkcija – ar šo tekstu palīdzību ir iespējams uzzināt un iztēloties kādās telpās vai vietās atrodas grāmatas varoņi. Ar laika

---

¹⁰⁶ Kota, L. *Istaba*. 281. lpp.

konceptu romānā ir mazliet sarežģītāk un interesantāk, tas netiek nosaukts, bet gan ieslēgts notikumos, kuri ik pa laikam uzplaiksnī, piemēram, 18. novembra svinības vai Brežņeva nāve, kas liek uzmanīgi sekot līdz sižetam, lai spētu izsekot laika maiņai. Kā arī tieši laiks, kas ieslēgts konkrētajā telpā (ar telpu domāts nevis dzīvoklis, bet gan Latvija, kas atrodas Padomju Savienības okupācijā) ir galvenais romāna sižeta virzītājs – notikumi ir pakārtoti laikam, nevis otrādi.

Romāns “Istaba” aptver aptuveni četrus gadus ilgu laikposmu. Tā sākuma laiks ir 1982. gads, beigu laiku konkrēti noteikt nav iespējams, pēdējās norādes uz laiku ir Černobiļas kodolakstafā un mazliet vēlāk minēts, ka valda rudens, tātad tas ir 1986. gada rudens vai arī nākamā, 1987. gada rudens.

Kristīnes Ulbergas romāna “Tur” darbība galvenokārt risinās mītiskā vietā – lauku mājā, kuru apņem purvs un mežs. Mītisku to padara pretstats realitātei, kur valda sociālisma iekārta, stingri, nepārkāpjami likumi. Šajā lauku mājā nekādu nosacījumu nav, katram cilvēkam ir atļauts piepildīt savas garīgās vēlmes un tiekties uz izaugsmi. Tāpat uz mītiskumu atsaukties liek rāģānas, kuras piemājas dārzā zog ābeļziedus, un romāna varoņi šīm darbībām tic, kā arī par mītiskumu liecina savā ziņā mistiska Pāvela izglābšanās no noslīkšanas purva akacī. Romāna tekstā konkrēta vieta nosaukta netiek, taču ir teikts, ka tas atrodas netālu no Igaunijas robežas un grāmatas pēcvārdā autore saka, ka šī vieta ir purvainā mežā Smiltenes apkaimē, apliecinot, ka romāns balstīts uz patiesiem notikumiem un izvēlēta vieta reālajā dzīvē patiešām bijusi un tur uz dzīvi 80. gados apmetusies brīvi domājošu cilvēku grupa. Apskatot Latvijas karti, var noprast, ka tas ir Vadaiņu purvs, jo atrodas vistuvāk Smiltenei un to apstiprina pie bildes rakstīts fakts, kas publicēts intervijā ar Kristīni Ulbergu: “Māja pie Vadaiņu purva, kurā mitinājās komūna.”¹⁰⁷

Romānā paralēli rit vairākas sižeta līnijas, tāpēc ir ļoti grūti noteikt sākuma un beigu laiku, jo bieži vērojamas atkāpes pagātnē, kā arī lēcieni 20 gadus tālā nākotnē. Tomēr aptuvens galvenās sižeta līnijas laiks ir nosakāms – romāna beigu daļā tiek stāstīts par Černobiļas katastrofu, tātad tas ir 1986. gada pavasaris, un romāna beigās ir teikts, ka Pāvels komūnā ieradies pirms diviem gadiem, tāpēc var teikt, ka galvenās sižeta līnijas sākuma laiks ir 1984. gads. Lai gan romāns risinās laikā, kad Latvijas teritorija ir pakļauta Padomju Savienībai, notikumi saistībā ar to tēloti ļoti maz, tikai starp citu pieminēta “dzīve ārpusē”,

---

¹⁰⁷ “Es biju 18 gadus veca meitene, kas aizbēgusi no mājām” – rakstniece Kristīne Ulberga stāsta par dzīvi komūnā. Pieejams: <http://jauns.lv/raksts/sievietem/270684-es-biju-18-gadu-veca-meitene-kas-aizbegusi-no-majam-rakstniece-kristine-ulberga-stasta-par-dzivi-komuna>

kura komūnā dzīvojošos ļaudis (no varas noteikumiem un ierobežojumiem bēgošos) īsti netraucē, vai kādi fakti, kas saistīti ar padomju laikiem, kā Komunistiskās partijas galvenais sekretārs, armijas kareivis, kurš vārtrūmē izvaro sievieti, cenzūra, kuras dēļ mākslinieki savus darbus nedrīkst publicēt.

Romāns sākas mežā, kur “rieta gaisma nenovēršami ielija starp kokiem. Ēnas pamazām nozuda, saplūstot pelēkā palagā”¹⁰⁸ un galvenais varonis Pāvels, bēgot no ciemata un savas līdzšinējās dzīves, ir apmaldījies. Pēc slīkšanas purvā un laimīgas izglābšanās tālākie ceļi viņu aizved uz mītisku, purvainu meža ieskautu māju, “ko kāds kādreiz nosauca par Metropoli, [tajā] nebija nekādu noteikumu. Ļaudis nāca un gāja. (..) Katram bija ļauts darīt visu, ko sirds ieteic”¹⁰⁹. Šeit lielāko daļu savu laika Pāvels pavada viens ābeļdārzā, tāpēc trīs nodaļas sākas ar gandrīz vienādu tekstu: 1) “Pāvels sēdēja pagalma malā, atspiedis muguru pret ziedošu ābeli, un raudzījās uz durvīm.”¹¹⁰ 2) “Pāvels atkal sēdēja pie ābeles un raudzījās uz mājas durvīm.”¹¹¹ 3) “Pāvels sēdēja ābeļdārzā, noguris pēc rāgānu medībām.”¹¹² Plašs mājas un tās apkārtnes apraksts dots netiek, ir tikai zināms, ka apkārt stiepjas mežs, kādā kokā pa kreisi no mājas uzbuvēts virvē iekarināts namiņš, labirints, kuru izveido romāna gaitā, ir ugunsкура vieta un ābeļdārzs, pāris kilometru attālumā atrodas ezers un ciemats, uz kuru nokļūt var tikai ejot caur purvu. Ik pa brīdim parādās arī mājas iekštelpu – virtuves un dažu istabu – apraksti, pēc tiem noprotams, ka dzīvošana šajā vietā ir diezgan trūcīga, taču tiek cienītas garīgās vērtības, ezotērika, katra cilvēka pašattīstība un lasītas padomju laikos aizliegtas grāmatas.

Paralēli galvenajai sižeta līnijai rit Pāvela burtnīcā-dienasgrāmatā rakstītais, to pēc aptuveni 20 gadiem, ierodoties komūnas mājā, lasa Johans, viens no romāna varoņiem, tātad tas notiek 2000. gadu sākumā. Pāvela dienasgrāmatas naratīvā gan konkrēts laiks nav nosakāms, jo ieraksti netiek datēti un ir pārāk daudz un biežu lēcienu tuvākā vai tālākā pagātnē, taču tiek aprakstīts arī galvenajā sižeta līnijā notiekošais un tur aptvertais laika posms jau ir zināms. Aptuveni romāna vidū darbojas shēma: vienā nodaļā tiek stāstīts par notikumiem komūnā un nākamajā tiek rādīts kā šos pašus notikumus Pāvels aprakstījis savā dienasgrāmatā, un tā vairākas nodaļas pēc kārtas. Pāvela pieraksti burtnīcā sākas ar nelielu stāstu par to, kāpēc viņš raksta, iemesls ir vienkāršs – lai vēlāk spētu pierādīt, ka šāda vieta un cilvēki patiešām ir bijuši, kā arī izstāstīt par savu dzīvi, ģimeni un noslēpumu. Turpmāk seko Rīgas telpas apraksti, piemēram, “tālumā jau kladzina tramvajs un redzams krustojums, lielā

---

¹⁰⁸ Ulberga, K. *Tur.* 9. lpp.

¹⁰⁹ Turpat 49. lpp.

¹¹⁰ Turpat 27. lpp.

¹¹¹ Turpat 35. lpp.

¹¹² Turpat 57. lpp.

baltā māja, elektrības būdiņa, tālāk veikals uz stūra un kaut kur klīst ieeja vēja tunelī”¹¹³. Ir iespējams noteikt ļoti aptuvenu Pāveta agrākās dzīvesvietas atrašanos, tiek teikts – “Mūsu vecais dzīvoklis bija pāri ielai. Teātra pusē”¹¹⁴ – tālāk tiek minēts, ka netālu atrodas baznīca un bieži aprakstīti kapi, kuros apbedīti vācu un krievu karavīri, caur kuriem Pāvels bieži gājis, tad var teikt, ka šis dzīvoklis atradies Dailes teātra, Meža kapu un Rīgas Vecās Svētās Ģertrūdes evaņģēliski luteriskās baznīcas apkaimē. Dienasgrāmatā minēts arī krogs, kurā dažreiz laiku pavada Pāveta tēvs: “Cauri durvju spraugai spraucas šķērms dūmu mutulis. Aiz letes stāv bārmenis un tieši viņam iepretim sēž salīcis vīrs. (..) Pustumsā sēž vēl trīs vīri, katrs pie sava galda, un kāda maza meitene spēlējas ar ķiploku grauzdiņiem zem cita galda.”¹¹⁵ Tas tiek saukts par “pagrabiņu Indija” un “Dieva Labirintu”, kurš atradies uz Hospitāļu un Lazaretes (tagadējās Kazarmu) ielas krustojuma. Tiek nosauktas vēl citas konkrētas vietas Rīgā, kā Stučkas (tagadējās Tērbatas) un Ļeņina (tagadējās Brīvības) ielas krustojums, dzelzceļa stacija, arī Brīvdabas muzejs, kur Džonijs pirmoreiz satiekas ar pārējiem komūnā esošajiem cilvēkiem, taču romāna sižetā tas nopietnas izmaiņas nenes. Tāpat tiek dots Pāveta brāļa Margota meža mājas apraksts, kura atrodas netālu no komūnas un pie mājas esošā kapa apraksts, kur apbedīta abu māte.

Minēti arī daži telpu apraksti no citu romāna personu atmiņu stāstiem, piemēram, aina no Johana jaunības, kur viņš kopā ar vārdā nenosauktu meiteni uzlien savas mājas bēniņos vai Džonija kļūšana par vienu no komūnas biedriem, kuras laikā viņš kopā ar Māsteru staigā pa dažādām Rīgas vietām, visbeidzot nonākot kādā dzīvoklī (atrašanās vieta pretī kādreizējai viesnīcai “Latvija”, tātad uz Ļeņina (tagad Brīvības) ielas), kurā pulcējušies sufisma piekritēji un šo vietu dēvējuši par Hanaku. Tāpat tiek minētas pastāvošā laika zīmes – Kremļa sienas Maskavā un Sarkanais laukums.

Visa romāna gaitā cauri vijas plaši dabas (“Es pasmaržoju gaisu, kas bija meža elpa. Tā smaržoja pēc skujām, melnas zemes, pērnajām lapām un sēņu ģimenes.”¹¹⁶), diennakts laika (“Mēs izgājām no labirinta, kad bija melna tumsa.”¹¹⁷) un gadalaiku (“Ārā viegli puteņo. Tas bija pirmais sniegš, kas vēlīgi apbēra apsalušo zemi, kā izlūks no debesīm, lai vēlāk aicinātu lielos sniega blāķus dzīvoties pa zemes virsu līdz pavasarim. (..) Pavasara saule bija tik stipra un mirdzoša! Tā lauzās cauri visdrūmākajiem brikšņiem un smagai melnzemei.”¹¹⁸) apraksti.

---

¹¹³ Ulberga, K. *Tur.* 66. lpp.

¹¹⁴ Turpat 72. lpp.

¹¹⁵ Turpat 66.–67. lpp.

¹¹⁶ Turpat 174. lpp.

¹¹⁷ Turpat 208. lpp.

¹¹⁸ Turpat 51., 219. lpp.

Tie norāda uz romāna varoņu, it sevišķi Pāvela, garīgo saikni ar pirmatnējām vērtībām un to, cik svarīgu vietu viņu dzīvē ieņem dabas cikls.

Kristīne Ulberga romānā “Tur” dod labu materiālu naratoloģiskajai analīzei – autore savā ziņā liek noprast, ka laiks šeit nemaz nav tik svarīgs, cik paši notikumi, kas atklāj vēsturiskā laika īpatnības, respektīvi, tā ir cilvēka vēlme būt brīvam no pastāvošās iekārtas, izrauties no stagnācijas un aizliegumiem, realizējot garīgo, iekšējo attīstību.

Kristīne Ulberga romānā “Tur” radījusi vairākas telpas, kuras it kā atrodas dažādos laikposmos (ir analepses un lēcieni nākotnē), taču tie uzstājīgi saplūst vienā laika līnijā, veidojot loģiski sakārtotu sižetu. Tomēr nevar teikt, ka laiks rit lineāri, jo laika līnija palēnām romāna sižeta gaitā tiek likta kopā kā puzzles gabaliņi – ik pa laikam uzrodas jauni notikumi no pagātnes, kuri papildina galveno sižeta līniju. Tas arī ir iemesls laika posma noteikšanas problēmai, kurā risinās romāna sižets, taču pēc dotajām norādēm var secināt, ka galvenā sižeta līnija sākas 1984. gadā un risinās līdz 1986. gadam, bet to papildina notikumi 20 gadus tālā nākotnē (aptuveni 2000. gadu sākumā) un vairākas atkāpes pagātnē, kuras stāsta par varoņu bērnību, ģimeni un iepriekšējo dzīvi.

Var teikt, ka romāna “Tur” galvenā varoņa Pāvela dienasgrāmatas naratīvs vienlaikus ir liela atkāpe pagātnē, jo stāsta par viņa ģimeni un dzīvi pirms ierašanās komūnā, kā arī tā ir tagadnes notikumu konstatācija, respektīvi, tiek stāstīts par notikumiem, kas risinās galvenajā sižeta līnijā – purva ieskautajā mājā.

Romāna “Tur” telpas apraksts balstīts detaļās un tēlainībā, taču dažbrīd detalizācija ir pārāk samezglota, piemēram, skaidrojot dzīvokļa atrašanās vietu, kurā agrāk mitinājies Pāvels – tiek nosauktas dažādas vietas tam apkārt, taču konkrētu ēku īsti nav iespējams atrast.

Salīdzinot romānā “Istaba” un romānā “Tur” vaidotās laiktelpas, var secināt, ka abu romānu darbība risinās 1980. gadu vidū Latvijā, taču telpa un tajā ieslēgtais sižets ir ļoti atšķirīgs.

Princips, pēc kura abos romānos tiek rādīts konkrētais laiks, ļoti labi atbilst naratoloģijas problēmai par laika koncepta skaidrošanu, respektīvi, ne romānā “Istaba”, ne “Tur” konkrēti gadskaitļi netiek nosaukti, bet par pastāvošo laiku tiek stāstīts caur dažādiem šim laikposmam raksturīgiem notikumiem. Romānā “Istaba” par 80. gadiem pastāsta jau pats komunālo dzīvokļu fenomens, kas pastāv padomju laikos, to paspilgtina “perestroika” jeb pārkārtošanās. Taču romānā “Tur” laiks tiek aktualizēts, sākot ar cilvēku vēlmi aizbēgt no pastāvošās iekārtas, vēlmi būt brīvien ne tikai domās, bet arī darbos. Tāpat abos romānos tiek

minēti tādi pastāvošajam laikam raksturīgi notikumi kā Brežņeva bēres, Černobiļas atomelektrostacijas kodolkatastrofa, vīriešu mobilizēšana, kā arī nemitīga policijas (“milicijas”) klātesamība un bailes no Valsts drošības komitejas pārstāvjiem un viņu parādīšanās romānu sižetā.

Abu romānu telpas ir pretstati (pilsēta : lauki), taču tās veidotas, balstoties detalizācijā. Laima Kota lielākoties izmanto apraksta metodi – romānā ir ļoti daudz iekštelpu aprakstu, konkrētāk, centrā tiek likts un aprakstīts komunālais dzīvoklis Rīgā, kurā risinās visa darbība – tur atrodami katras istabas un arī virtuves un koridora plaši apraksti. Turpretī Kristīnes Ulbergas romāna sižeta fokusā ir purvainā meža ieskauda māja, kur risinās lielākoties viss grāmatas sižets, tāpēc nozīmīgu vietu ieņem dabas, diennakts laika un gadalaiku apraksti. Tāpat caur Pāvela dienasgrāmatā rakstīto sižets iestiepjas Rīgas telpā – minētas konkrētas ielas, pa kurām puisis staigājis, ir doti arī abstrakti vietu apraksti, taču konkrēti nosauktas tās netiek.

Pretstatā romānam “Tur”, “Istabā” galvenais sižeta virzītājs ir tieši telpa – tā nosaka romānā notiekošo un ir tāds kā katalizators notikumiem. Šādā veidā arī tiek attaisnots romāna nosaukums.

Teorētiskā materiāla izpētes rezultātā, atklāts naratoloģijas teorijas rašanās sākums un tās veidošanās attīstība līdz pat mūsdienām kā ārzemēs, tā pie mums Latvijā. Tāpat dots terminoloģijas izkāsts un problēmas, ar kādām saskārušies latviešu pētnieki.

Veicot un salīdzinot iegūto naratoloģisko analīzi Laimas Kotas romānā “Istaba” un Kristīnes Ulbergas romānā “Tur”, var secināt, ka K. Ulbergas veidotais sižets ir daudz detalizētāks un daudzveidīgāks, piemēram, darbība norit vairākās telpās, kuras šķir pat divdesmit gadu distance, izmantoti divi stāstītāju tipi – 1. personas un 3. personas –, taču dažbrīd rodas elementu pārbagātība – izmantoti dažādi gramatiskie laiki, formas, skaitļi un vērojami nepamatoti lēcieni no viena uz otru. Turpretī L. Kotas romāna sižets veidots ļoti shematisks un vienkāršs – tiek izmantots monotons 3. personas stāstītājs, visi notikumi lielākoties risinās vienā telpā (komunālā dzīvokļa istabā), personas veidotas virspusējas un attiecīgajam laikam stereotipiskas. Tomēr abos romānos saskatāmas arī līdzības, galvenā no tām – pastāvošais laiks (80. gadu vidus Latvijā) netiek nosaukts, respektīvi, grāmatās neparādās gadskaiļi, bet tas tiek parādīts ar tam laikam raksturīgiem notikumiem, piemēram, Brežņeva nāvi un viņa bērnu ceremoniju, Černobiļas atomelektrostacijas kodolkatastrofu vai padomju laikos aizliegtu grāmatu lasīšanu.

Naratoloģiskās analīzes rezultātā ir iespējams atklāt literārā darba kvalitāti – analīze parāda gan metodes, ar kādam autors strādājis, veidojot sižetu, gan detaļas, kuras grāmatu padara interesantu, gan atklāj stāstu un ziņu, ko ar konkrēto darbu rakstnieks vēlas pateikt.

SECINĀJUMI

1. Galvenais naratoloģijas teorijas pētāmais objekts ir redzespunkts jeb stāstītājs, kam paralēli tiek pētīta laiktelpa, stāstījums, personas un fabula jeb stāsts, respektīvi, naratoloģija pēta gan literārajā darbā atainotos notikumus, gan to, ar kādiem paņēmieniem šie notikumi tiek radīti.
2. Abu romānu darbība aptver vienu un to pašu laiku – 1980. gadu vidū –, kad Latvijas teritorija ir Padomju Savienības pakļautībā, taču katra autore to attēlo pilnīgi citādāku, respektīvi, Laima Kota laiku rāda ar stereotipiem apvītām darbībām, kas risinās komunālajā dzīvoklī, taču Kristīne Ulberga centrā liek ļaužu grupu, kura vēlas aizbēgt no pastāvošās iekārtas un tās noteikumiem. Abos romānos netiek nosaukts konkrēts laiks, bet gan dodas norādes uz to caur dažādiem notikumiem (Brežņeva nāve, Černobiļas atomelektrostacijas kodolkatastrofa utt.).
3. Ja romānā “Istaba” laiks rit lineāri un notikumi seko viens otram, tad romānā “Tur” laika līnija palēnām sižeta gaitā tiek likta kopā kā puzzles gabaliņi – ik pa laikam uzrodas jauni notikumi no pagātnes (ir vērojamas biežas analepses), kā arī darbība risinās 20 gadus tālā nākotnē.
4. Abu romānu telpas ir ļoti atšķirīgas, romāna “Istaba” darbība lielākoties risinās Rīgā, tā centrā ir komunālais dzīvoklis, kurš atrodas uz Revolūcijas (tagadējās Matīsa ielas) un Stučkas ielas (tagadējās Tērbatas ielas) krustojuma, taču romāna “Tur” sižets notiek purvainā meža ieskaudā mājā Smiltenes apkaimē pie Vadaiņu purva, tomēr, rādot galvenā varoņa dzīvesvietu, tas nedaudz iestiepjas arī Rīgas telpā.
5. Laima Kota romānā “Istaba” radījusi 3. personas stāstītāju, kura naratīvs rit pagātnes formā un paliek nemainīgs līdz sižeta beigām, turpretī Kristīne Ulberga romānā “Tur” radījusi divus stāstītāja veidus: 1) 3. personas narators, kurš uz notikumiem raugās no malas un pats tajos nepiedalās; 2) 1. personas stāstītājs, kurš ir romāna galvenais varonis Pāvels, no viņa skatpunkta rādītie notikumi ir aprakstīti dienasgrāmatā; K. Ulberga romānā spēlējas ar gramatisko laiku, formu un skaitli, taču tas rada nevajadzīgu detalizācijas pārdaudzumu.
6. Laimas Kotas romānā “Istaba” darbojošās personas veidotas ļoti shematiskas, lai gan autore cenšas izmantot visas Šlomitas Rimmonas-Kenanas minētās tēlu raksturošanas metodes – tiešu aprakstu, netiešu aprakstu un raksturoju pēc analogijas principa –, visas

grāmatas garumā nepamet sajūta, ka personu veidojums ir ļoti vienkāršots un paredzamas, to raksturojums teju vai palicis fabulas abstraktajā līmenī, nemaz tā īsti naratīva slānī neiesniedzoties.

7. Kristīnes Ulbergas romānā “Tur” darbojošās personas var iedalīt divās kategorijās: 1) personas, kuras piedalās un fiziski iesaistās romāna galvenajā sižetā; 2) personas, kuras fiziski romānā neparādās, taču par tām tiek stāstīts no kāda varoņu skatpunkta (Pāvela dienasgrāmatā pierakstītās atmiņas, stāsti). No Šlomitā Rimmonas-Kenanas personas raksturošanas metodēm romānā “Tur” izmantots netiešs raksturojums un raksturojums pēc analogijas principa.
8. Romānā “Istaba” un romānā “Tur” tēlots viens un tas pats laiks, taču katra autore, izmantojot dažādus līdzekļus, to atklāj citādāk – K. Ulberga rāda cilvēkus, kas pastāvošo sistēmu noraida, aizbēgot no pilsētas un dzīvojot nevienam nepieejamā, purva ieskautā mājā, turpretī L. Kota rāda dzīvokli, kurā dominē jaunas dzīves telpas meklēšana, centieni izdzīvot, norobežošanās no politikas un garīgiem meklējumiem. Kristīne Ulberga, pielietojot tādas stāstīšanas līdzekļus kā cilvēka iekšējās pasaules atklāšana un sevis meklēšana, pierāda, ka indivīda pašattīstība ir iespējama vienalga kādos apstākļos, taču Laima Kota ar lakonismu stāstījuma veidošanā parāda tiešu pastāvošās iekārtas ietekmi uz cilvēku – tā ir noslēgtība un vēlme ar jebkādiem līdzekļiem aizbēgt no esošās situācijas.
9. Naratoloģiskās analīzes rezultātā ir iespējams noteikt literārā darba māksliniecisko vērtību, respektīvi, tiek atklāts sižeta veidošanas princips, laiktelpas, personu un stāstītāja detalizācija, nianse un precīzitāte, ar kādu autors darbu izstrādājis, redzot pieļautās kļūdas un neveiksmes, piemēram, naratīvs veidots shematisks un ļoti vienkāršots.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti:

1. Kota, L. *Istaba*. Rīga: Dienas grāmata, 2016.
2. Ulberga, K. *Tur*. Rīga: Dienas grāmata, 2017.

Izmantotā literatūra:

1. Abbott, H. Porter. *The Cambridge introduction to narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
2. Chatman, S. *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film*. Ithaca/London: Cornell University Press, 1978.
3. Farner, G. *Literary Fiction. The ways we read narrative literature*. London; New York: Bloomsbury Publishing, 2014.
4. Genette, G. *Narrative Discourse. An essay in method*. Ithaca: Cornell University, 1980.
5. Herman, L., Vervaeck, B. *Handbook of Narrative Analysis*. Nebraska: University of Nebraska, 2005.
6. Hiršs, H. *Autora pozīcija romānā*. Rīga: Zinātne, 1980.
7. Hiršs, H. *Prozas poētika*. Rīga: Zinātne, 1989.
8. Karulis, K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2001. 921.–922. lpp.
9. Kārklīņa, R. *Par literatūrzinātnes terminu naratīvs, narators, vēstījums un vēstītājs lietojumu*. No: Gūtmane, Z. (sast.) *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Liepāja: LiePA, 2011. 211.–222. lpp.
10. Kolmane, I. *Ejam malup un augšup*. No: Kalpiņa, R. (red.) *Domuzīme*. Rīga: A/s “Cits medijs”, 2017. Nr.3, 50. lpp.
11. Ozoliņš, J. *Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums*. No: Daija, P. (red.) *Letonica*, 35. sēj. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un māksas institūts, 2017. 68.–81. lpp.
12. Puckett, K. *Narrative Theory. A Critical Introduction*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2016.

13. Sekste, I. *Naratoloģija*. No: Kalniņa, E. I., Vērdušs, K. (sast.) *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013. 169.–207. lpp.

Interneta resursi:

1. *“Es biju 18 gadus veca meitene, kas aizbēgusi no mājām” – rakstniece Kristīne Ulberga stāsta par dzīvi komūnā*. Pieejams tiešsaistē:
<http://jauns.lv/raksts/sievietem/270684-es-biju-18-gadu-veca-meitene-kas-aizbegusi-no-majam-rakstniece-kristine-ulberga-stasta-par-dzivi-komuna> [Skatīts 7.05.2018]
2. *Ilze Jansone. Viegli par laikmeta izjūtu*. Pieejams tiešsaistē:
<http://www.punctummagazine.lv/2017/03/13/viegli-par-laikmeta-izjutu/> [Skatīts 9.05.2018]
3. *Jānis Ozoliņš: Par naratīvu*. Pieejams tiešsaistē:
http://www.satori.lv/raksts/10016/Janis_Ozolins/Par_narativu [Skatīts 6.03.2018.]
4. *Mēs. XX gadsimts*. Pieejams: <http://www.dgramata.lv/dg-izdotas-gramatas/dailiteratura/originalliteratura-latviesu/mes-xx-gadsimts> [Skatīts: 17.04.2018.]
5. *Taps 13 jauni vēsturiski romāni par Latviju*. Pieejams tiešsaistē:
<http://www.la.lv/taps-13-jauni-vesturiski-romani-par-latviju-2/> [Skatīts 17.04.2018.]